

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на

тему: Місцеві бюджети в умовах реформи децентралізації влади

Здобувачки вищої освіти II рівня, II курсу, групи ФМУПЗ-23-1,

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»,

освітня програма Управління публічними фінансами

(підпис)

Науковий керівник

(підпис)

Голопузової Дарини Михайлівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

Мартиненко В.В.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Горбенко О.О.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів

Протокол від « 14 » 01 2025 № 14

Завідувач

кафедри

(підпис)

Горбенко О.О.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 4 31.01.2025 [підпис]
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки по захисту [підпис]
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результати захисту 90 балів 5 (відмінно) 03.02.2025 [підпис]
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: [підпис] Т.Т. Бондарук ВН
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: [підпис] О.В. Тордій
(підпис) (ініціали, прізвище)

[підпис] М.М. Давиденко
(підпис) (ініціали, прізвище)

[підпис] А.В. Буряк
(підпис) (ініціали, прізвище)

секретар [підпис] В.Ю. Мелешинко
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		Томова Е.к. Бондарук Т.Г. Членів Е.к.: Гордей О.Р. Давиденко Ю.М. Бурек А.В. секр. Мелниченко Ю.В.
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	5		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	45	45	
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря (підписи)
90	A	5 (відмінно)	03.02.2025	Бондарук Т.Г. Гордей О.Р. Давиденко Ю.М. Бурек А.В. секр. Мелниченко Ю.В.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	
50-59	E	3 (задовільно)
35-49	FX	2 (незадовільно)

4. Вихідні дані до роботи

5. Перелік графічного матеріалу (рисунки)

6. Аналіз випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

Факультет/навчально-науковий інститут Фінансів та цифрових технологій
Кафедра Публічних фінансів
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітня програма Управління публічними фінансами

Затверджую

Завідувач кафедри

« 26 » 02 2024

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)

здобувачу вищої освіти

Голопутовій Дарині Михайлівні

1. Тема кваліфікаційної роботи (проекту)

Місцеві бюджети в умовах реформи децентралізації влади

Затверджена наказом ректора від « 09 » 01 2024 № 1

2. Строк здачі закінченої роботи чирвень 2024р.

3. Мета роботи: дослідження та обґрунтування впливу реформи децентралізації влади на формування та управління місцевими бюджетами в Україні, розкриття проблем та перспектив, а також тенденцій та рекомендацій щодо ефективності використання місцевих бюджетів в умовах даної реформи.

Об'єкт дослідження: місцеві бюджети України в умовах проведення реформи децентралізації влади, зокрема місцевий бюджет Кролевецької територіальної громади.

Предмет дослідження: функціональні та управлінські аспекти місцевих бюджетів, їх динаміка та трансформація під впливом децентралізації влади.

Орієнтовна база дослідження: нормативні-правові акти України, наукова література, присвячена питанням децентралізації, місцевих бюджетів, аналітичні звіти та дослідження, статистичні дані та фінансові звіти, електронні ресурси та бази даних.

4. Вихідні дні до роботи

5. Перелік графічного матеріалу Рисунки.

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

Розділ 1. Теоретичні основи децентралізації влади та її вплив на місцеві бюджети

1.1. Поняття та сутність децентралізації влади.

1.2. Вплив децентралізації влади на структуру та обсяги місцевих бюджетів

1.3. Зарубіжний досвід децентралізації влади та його використання в Україні

Розділ 2. Аналіз стану місцевих бюджетів в Україні в контексті реформи децентралізації влади

2.1. Аналіз динаміки та структури доходів і видатків місцевих бюджетів.

2.2. Оцінка ефективності використання місцевих бюджетів.

2.3. Проблеми та перешкоди в управлінні місцевими бюджетами в умовах децентралізації.

Розділ 3. Шляхи оптимізації управління місцевими бюджетами в контексті реформи децентралізації влади

3.1. Стратегії підвищення ефективності місцевих бюджетів.

3.2. Адаптація зарубіжного досвіду реформи децентралізації влади в контексті сучасної України.

3.3. Розвиток міжбюджетних відносин як інструмент оптимізації місцевих бюджетів.

Висновки

Список використаної літератури

Додатки

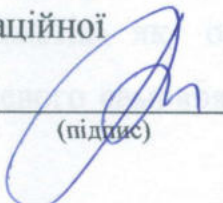
7. Календарний план виконання

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1.	Затвердження теми роботи в результаті опрацювання та обговорення з науковим керівником у відповідності до освітньо-професійної програми	№ 20 від 09.01.2024	10.01.2024
2.	Узгодження проекту плану та завдання до випускної кваліфікаційної роботи	01.02.2024 - 12.03.2024	10.03.2024
3.	Представлення I розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	до 30.05.2024	29.05.2024

4.	Представлення II розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	до 10.09.2024	07.09.2024
5.	Представлення III розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	до 10.11.2024	09.11.2024
6.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника та подання її на повторну перевірку	15.11.2024	15.11.2024
7.	Проходження перевірки кваліфікаційної роботи на академічний плагіат та отримання довідки зі звіту	03.12 - 13.12.2024	12.12.2024
8.	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	13.01 - 24.01.2025	23.01.2025
9.	Рецензування кваліфікаційної роботи	27.01 - 31.01.2025	29.01.2025
10.	Оформлення та подання випускної кваліфікаційної роботи в переплетеному вигляді у супроводженні необхідних документів (автореферат, завдання, ілюстрований матеріал), відгук та зовнішня рецензія	01.02 - 03.02.2025	03.02.2025
11.	Захист роботи ЕК	03.02 - 04.02.2025	03.02.2025

8. Дата видачі завдання «10» 02 2024

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту)

(підпис)

Мартиченко В.В.
(прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми

(підпис)

Гелес О.О.
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Трунунета Д.М.
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Місцеві бюджети в умовах реформи децентралізації влади

Мета роботи полягає в дослідженні та обґрунтуванні впливу реформи децентралізації влади на формування та управління місцевими бюджетами в Україні, розкритті проблем та перспектив, а також тенденцій та рекомендацій щодо ефективності використання місцевих бюджетів в умовах даної реформи.

Завданнями роботи є: дослідити теоретичні засади децентралізації влади та її вплив на місцеві бюджети; обґрунтувати роль децентралізації у забезпеченні фінансової спроможності місцевого самоврядування; провести моніторинг стану та динаміки місцевих бюджетів у контексті реформи децентралізації; дослідити зарубіжний досвід управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації влади та визначення можливостей його застосування в Україні; дослідити законодавчу базу України в питаннях місцевих бюджетів та реформи децентралізації, аналізуючи їх вплив на фінансування місцевого самоврядування; провести аналіз місцевого бюджету Кролевецької міської територіальної громади в умовах децентралізації влади; узагальнити пріоритети розвитку та використання місцевих бюджетів як основи ефективного забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування та соціально-економічного розвитку регіонів.

Предметом дослідження є функціональні та управлінські аспекти місцевих бюджетів, їх динаміка та трансформація під впливом децентралізації влади.

Об'єктом дослідження є місцеві бюджети України в умовах проведення реформи децентралізації влади, зокрема місцевий бюджет Кролевецької територіальної громади.

Базою дослідження виступає місцевий бюджет Кролевецької міської територіальної громади.

За результатами дослідження сформульовані аналітичні, теоретичні та практичні рекомендації.

Одержані результати можуть бути використані для подальших наукових розробок у сфері місцевого самоврядування та децентралізації, а також для

удосконалення політики у сфері місцевих бюджетів на місцевих, регіональних та національних рівнях органів влади.

Кваліфікаційна робота містить 86 сторінок, 6 рисунків, список використаних джерел нараховує 40 найменувань, 4 додатків.

Ключові слова: децентралізація, реформа децентралізації влади, місцевий бюджет, місцеві органи управління, державний бюджет, податкові надходження, доходи і видатки місцевих бюджетів, територіальна громада, місцеве самоврядування.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2024

Рік захисту роботи 2025

The subject of the study is the functional and managerial aspects of local budgets, their dynamics and transformation under the influence of decentralization.

The object of the study is the local budgets of Ukraine in the context of the decentralization reform, in particular the local budget of the Krolevets territorial community.

The basis of the study is the local budget of the Krolevets city territorial community.

Based on the results of the study, analytical, theoretical and practical recommendations were formulated.

The results can be used for further scientific developments in the field of local self-government and decentralization, as well as for improving local budget policy at local, regional and national levels of government.

The qualification work consists of 86 pages, 6 figures, a list of references includes 40 titles, 4 appendices.

Local budgets in the context of the decentralization reform

The purpose of the study is to investigate and substantiate the impact of the decentralization reform on the formation and management of local budgets in Ukraine, to reveal problems and prospects, as well as trends and recommendations for the efficiency of local budgets in the context of this reform.

The objectives of the study are: to investigate the theoretical foundations of power decentralization and its impact on local budgets; to substantiate the role of decentralization in ensuring the financial viability of local self-government; to monitor the state and dynamics of local budgets in the context of decentralization reform; to study foreign experience in managing local budgets in the context of power decentralization and determine the possibilities of its application in Ukraine; to study the legislative framework of Ukraine on local budgets and decentralization reform, analyzing them in the context of the current legislation. The subject of the study is the functional and managerial aspects of local budgets, their dynamics and transformation under the influence of decentralization.

The object of the study is the local budgets of Ukraine in the context of the decentralization reform, in particular the local budget of the Krolevets territorial community.

The basis of the study is the local budget of the Krolevets city territorial community.

Based on the results of the study, analytical, theoretical and practical recommendations were formulated.

The results can be used for further scientific developments in the field of local self-government and decentralization, as well as for improving local budget policy at local, regional and national levels of government.

The qualification work consists of 86 pages, 6 figures, a list of references includes 40 titles, 4 appendices.

Keywords: decentralization, decentralization reform, local budget, local governments, state budget, tax revenues, local budget revenues and expenditures, territorial community, local self-government.

Year of qualification work 2024	16
Year of thesis defense 2025	16
1.1. <i>Вплив децентралізації влади на структуру та обсяги місцевих бюджетів</i>	16
1.2. <i>Вплив децентралізації влади на структуру та обсяги місцевих бюджетів</i>	24
1.3. <i>Зарубіжний досвід децентралізації влади та його використання в Україні</i>	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ	33
2.1. <i>Аналіз динаміки та структури доходів і видатків місцевих бюджетів</i>	33
2.2. <i>Оцінка ефективності використання місцевих бюджетів</i>	43
2.3. <i>Проблеми та перешкоди в управлінні місцевими бюджетами в умовах децентралізації</i>	50
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ	57
3.1. <i>Стратегії підвищення ефективності місцевих бюджетів</i>	57
3.2. <i>Адаптація зарубіжного досвіду реформи децентралізації влади в контексті сучасної України</i>	62
3.3. <i>Розвиток міжбюджетних відносин як інструмент оптимізації місцевих бюджетів</i>	67
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	75
ДОДАТКИ	81

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ	14
1.1. <i>Поняття та сутність децентралізації влади.</i>	14
1.2. <i>Вплив децентралізації влади на структуру та обсяги місцевих бюджетів.</i>	22
1.3. <i>Зарубіжний досвід децентралізації влади та його використання в Україні.</i>	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ	31
2.1. <i>Аналіз динаміки та структури доходів і видатків місцевих бюджетів.</i>	31
2.2. <i>Оцінка ефективності використання місцевих бюджетів.</i>	41
2.3. <i>Проблеми та перешкоди в управлінні місцевими бюджетами в умовах децентралізації.</i>	48
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ.....	56
3.1. <i>Стратегії підвищення ефективності місцевих бюджетів.</i>	56
3.2. <i>Адаптація зарубіжного досвіду реформи децентралізації влади в контексті сучасної України.</i>	61
3.3. <i>Розвиток міжбюджетних відносин як інструмент оптимізації місцевих бюджетів.</i>	66
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	75

ВСТУП

Актуальність теми. Децентралізація влади в Україні є одним з ключових напрямів реформ для покращення ефективності управління регіонами. Не дивлячись на реалізовані етапи реформи, все ж залишається актуальним розв'язання завдань щодо покращення становища місцевих бюджетів. Децентралізація передбачає передачу політичної влади, а також делегування більшої частки фінансової відповідальності та повноважень з центрального уряду до місцевих органів управління. Це означає, що місцеві органи стають більш автономними у вирішенні питань, які стосуються їхнього територіального середовища.

Запровадження децентралізації влади стало ключовим напрямком реформ в Україні, спрямованим на зміцнення місцевого самоврядування та підвищення ефективності управління на місцевому рівні. Це створило нові виклики та можливості для формування та використання місцевих бюджетів. В рамках реформи було розширено фінансові можливості місцевих громад через збільшення обсягів місцевих бюджетів, що вимагає відповідального та ефективного управління цими ресурсами.

Саме місцеві бюджети стають головним інструментом для забезпечення розвитку громад. Тому місцеві органи влади мають забезпечити ефективне використання коштів. У свою чергу це передбачає впровадження механізмів контролю за витратами та звітністю перед громадою. Децентралізація влади також передбачає підвищення рівня життя мешканців регіонів шляхом збільшення фінансування та розвитку місцевих організацій. Від ефективності використання місцевих коштів залежить соціально - економічний розвиток регіонів. Також через децентралізацію громади отримують більше можливостей для самостійного розвитку. Саме тому необхідно мати стабільні і місткі місцеві бюджети. Адже ключовим аспектом успіху реформи є пізнання того, як найкраще забезпечити фінансову стійкість і зростання місцевих бюджетів.

В умовах впровадження бюджетної реформи важливою проблемою є розробка та ефективне впровадження політики бюджетної децентралізації в Україні. Адже саме децентралізація державних фінансів є одним із ключових факторів, що визначають рівень автономії та ефективність місцевих органів влади в розрізі розвитку демократичного суспільства. Саме розвиток процесів децентралізації в країні вимагає посилення ролі органів місцевого самоврядування у забезпеченні розвитку конкретних територій. Запровадження бюджетної децентралізації в Україні та передача відповідальності за ефективне використання власного економічного потенціалу на місцевий рівень сприяють посиленню ролі місцевих бюджетів у розвитку територій. Враховуючи це, важливим завданням є зміцнення фінансової спроможності територіальних громад, зокрема через збільшення їх ресурсного потенціалу, що безпосередньо залежить від обсягів акумульованих у місцевих бюджетах власних фінансових ресурсів.

Дослідженню теоретичних і практичних аспектів впровадження та розвитку децентралізації влади, функціонування місцевих бюджетів за таких умов присвячено наукові праці багатьох вітчизняних науковців, серед яких: В. Авер'янова, О. Бориславська, І. Грицяк, У. Дорош, А. Школик, К. Бриль, В. Андрущенко, О. Бобровська, Н. Власюк, Ю. Ганущак, Н. Гринчук, В. Дем'янишин, В. Кравченко, З. Лободіна, І. Луніна, М. Мельник, Т. Овчаренко, Ю. Пасічник, С. Савчук, О. Сунцова, В. Федосов та ін. Подальшого вирішення в умовах децентралізації потребують проблеми зміцнення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, забезпечення ефективного розвитку територій та зростання добробуту населення.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження та обґрунтування впливу реформи децентралізації влади на формування та управління місцевими бюджетами в Україні, розкриття проблем та перспектив, а також тенденцій та рекомендацій щодо ефективності використання місцевих бюджетів в умовах даної реформи.

Для досягнення мети роботи була поставлена низка **завдань**:

- дослідити теоретичні засади децентралізації влади та її вплив на місцеві бюджети;

- обґрунтувати роль децентралізації у забезпеченні фінансової спроможності місцевого самоврядування;
- провести моніторинг стану та динаміки місцевих бюджетів у контексті реформи децентралізації;
- дослідити зарубіжний досвід управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації влади та визначення можливостей його застосування в Україні;
- дослідити законодавчу базу України в питаннях місцевих бюджетів та реформи децентралізації, аналізуючи їх вплив на фінансування місцевого самоврядування;
- провести аналіз місцевого бюджету Кролевецької міської територіальної громади в умовах децентралізації влади;
- узагальнити пріоритети розвитку та використання місцевих бюджетів як основи ефективного забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування та соціально-економічного розвитку регіонів.

Об’єкт дослідження – місцеві бюджети України в умовах проведення реформи децентралізації влади, зокрема місцевий бюджет Кролевецької територіальної громади.

Предмет – функціональні та управлінські аспекти місцевих бюджетів, їх динаміка та трансформація під впливом децентралізації влади.

Методологічна основа кваліфікаційної роботи передбачає використання комплексу наукових методів та підходів, які дозволяють всебічно дослідити вплив децентралізації влади на місцеве бюджетування. При написанні кваліфікаційної роботи було використано методи аналізу, порівняння, прогнозування, індукції та дедукції, економіко - статистичні, теоретичні для об’єктивної та практичної значущості результатів дослідження, а також для розробки рекомендацій покращення управління місцевими бюджетами в умовах проведення реформ децентралізації влади.

Теоретичну основу складають теоретичні підходи до децентралізації; основні принципи, які лежать в основі формування та виконання місцевих бюджетів; механізми розподілу бюджетних коштів; економічні теорії місцевого

самоврядування; теоретичні узагальнення та висновки вчених, викладені у спеціальній літературі; матеріали наукових конференцій; нормативно-правова база.

Інформаційною базою є нормативні-правові акти України, наукова література, присвячена питанням децентралізації, місцевих бюджетів, аналітичні звіти та дослідження, статистичні дані та фінансові звіти, електронні ресурси та бази даних.

Практичне значення результатів дослідження становлять аналітичні, теоретичні та практичні рекомендації, що запропоновані в роботі, які можуть бути використані для подальших наукових розробок у сфері місцевого самоврядування та децентралізації, а також для удосконалення політики у сфері місцевих бюджетів на місцевих, регіональних та національних рівнях органів влади.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків та переліку використаних джерел. Загальний обсяг випускної кваліфікаційної роботи складає 85 сторінки, в тому числі 6 рисунків, список використаних джерел налічує 40 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ

1.1. Поняття та сутність децентралізації влади.

В сучасних умовах трансформацій України ще більшої актуальності набуває процес децентралізації влади, сутність якого полягає в тому, щоб надати більшу автономію та владні повноваження місцевим урядам, щоб вони у свою чергу ефективніше вирішували проблеми та відповідали потребам місцевого населення.

Виходячи з даного контексту важливим є теоретичний аналіз підходів до розуміння сутності децентралізації влади. Першочергово зауважу, що термін «децентралізація» (в перекладі з латинської означає *de* – «протиставлення», *centralis* – «центральный») є доволі багатозначним і в традиційному сенсі означає послаблення централізації. Також під ним розуміють «систему управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління; розширення прав низових органів управління; процес перерозподілу функцій, повноважень, людей або речей від центрального управління». Тобто головною метою децентралізації є передача органам місцевого самоврядування відповідної компетенції для вирішення локальних проблем [1].

Залежно від предмету дослідження децентралізація розглядається в контексті публічної, державної, виконавчої влади. Вона сприяє створенню ефективної моделі управління на усіх рівнях та становить складне міжгалузеве комплексне явище. Проблематику цього поняття впродовж тривалого часу досліджували багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичним підґрунтям поняття децентралізації влади стали роботи В. Авер'янова, О. Бориславської, І. Грицяка, У. Дорош, А. Школик та інших вчених.

Зазвичай децентралізацію влади розглядають в широкому: розподіл публічної влади на державну та самоврядну, вузькому: розширення повноважень органів місцевого самоврядування та традиційному: делегування повноважень органам місцевого самоврядування, що не прирівнюється до розширення власної компетенції, розуміннях. Останнє сприйняття децентралізації переважає у вітчизняному державному управлінні.

Вітчизняні науковці в основному перебувають на етапі вивчення та обговорення концепції децентралізації, їх роботи часто мають схожість, характеризуються громіздкістю та узагальненістю. К. Бриль трактує децентралізацію як модель, що сприяє демократизації організаційних процесів у суспільстві, передбачаючи передачу частини управлінських функцій на рівень об'єднань громадян, які мешкають на відповідній території. Крім того науковець наголошує на необхідності обрання органів місцевого самоврядування та посадових осіб безпосередньо на місцях, щоб уникнути їх призначення вищими посадовими особами. Автор звертає увагу на модель демократизації організації управління в суспільстві, що є вкрай актуальним у процесі відходу від тотального централізованого впливу на місцях [2].

І. Грицяк розглядає децентралізацію як діяльність самостійних органів місцевого самоврядування, що виникає внаслідок передачі їм повноважень від держави, а також як процес розширення та зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій при одночасному скороченню прав і повноважень центральної влади. У визначенні одночасно реалізуються два процеси: деконцентрація (перерозподіл повноважень державної виконавчої влади на місцях) та децентралізація (передача частини повноважень органам місцевого самоврядування, що забезпечує їх автономію від центральних органів) влади.

Відомий український вчений Юрій Панейко зробив суттєвий внесок у розвиток доктрини децентралізації державної влади. Його монографія „Теоретичні основи самоврядування” (1963) досі залишається одним із найкращих вітчизняних досліджень у галузі місцевого самоврядування та децентралізації державної влади. На думку вченого, суть самоврядування полягає насамперед у його незалежності, в той час як «урядове адміністрування» ґрунтується на ієрархічно організованій бюрократії. Самоврядування реалізується через автономні органи (установи), які не перебувають у жодному підпорядкованому відношенні до інших органів (установ), будь то державні чи самоврядні органи вищого рівня. Ці ж місцеві органи, діяльність яких охоплює різні частини території країни, можуть бути обраними або

призначеними, мати чи не мати статус юридичної особи. Однак, як зазначав учений, для правового поняття самоврядування це не мало суттєвого значення. Другорядним було також внутрішнє «регламентування самоврядної структури». Ключовими аспектами залишалися самостійність та ієрархічна незалежність. За Ю. Панейком, саме ці дві ознаки складали суть того, що визначається як децентралізація; в цьому контексті децентралізація і самоврядування є рівнозначними явищами. Таким чином, самоврядування, за його визначенням, — це «децентралізоване державне управління, яке здійснюється через місцеві, ієрархічно незалежні, самостійні в рамках законності і правопорядку органи».

Бачення вітчизняними науковцями децентралізації зводиться до процесу, процедури, дії, діяльності, інструменту, методу управління, що спрямовані на ефективну реорганізацію публічної влади з послабленням останньої в частині перерозподілу владних повноважень між центральними державними органами та органами місцевого самоврядування з метою забезпечення їх незалежності, самодостатності та здатності вирішувати питання та захищати інтереси місцевого значення.

У статті 132 Конституції України децентралізація визначено як один із основних принципів, на яких ґрунтується територіальний устрій держави [3]. Її характерною рисою є поєднання централізації та децентралізації в процесі здійснення державної влади, що є історичним відображенням геополітичного становища країни та централізованої командно-адміністративної системи державного управління.

Особливістю зарубіжних наукових праць щодо поняття децентралізації влади є чітке уявлення про структуру «мета – реалізація – результат». Головними цілями визначають інтереси громади, максимальне задоволення потреб її членів, залишок значної частки податків та зборів територіальній громаді для формування місцевих бюджетів, самостійне розпорядження бюджетними коштами, доступний та спрощений механізм надання адміністративних послуг. Їх можна досягти через чітко регламентовані повноваження, дотримуючись балансу «централізація–децентралізація» в системі державного управління, що здатне забезпечити

регіональний розвиток. А. Вікторовська досліджуючи це питання, акцентує увагу на праві адміністративно-територіальних одиниць самостійно вирішувати питання місцевого значення, при цьому роль держави обмежується виконанням чітко визначених законом функцій нагляду.

Особливим є те, що сучасне європейське праворозуміння характеризується широким трактуванням децентралізації, що означає її відхід від ототожнення з місцевим самоврядуванням. Децентралізація розглядається як процес, який передбачає передачу влади ухвалювати рішення якомога нижчому рівню в межах організації; передача центральним (національним) урядом визначених функцій, з усіма необхідними для їх виконання адміністративними, політичними і економічними характеристиками місцевим інституціям (або) органам влади, які є самостійними одиницями і суверенними в географічних межах або функціональних сферах діяльності, визначених на законодавчому рівні.

Науковці розглядають децентралізацію не скільки як розподіл чи делегування влади від центру на місця, а як природне право громади самостійно вирішувати місцеві проблеми з активним залученням приватних структур до надання публічних послуг населенню, мінімізацією кадрової чисельності державного апарату тощо.

Відсутність чіткої концептуальної моделі децентралізації, яка б ефективно відповідала потребам суспільства, суттєво стримує реформаторські спроби влади. В Україні попередній уряд оголосив про намір здійснювати функціональну децентралізацію, однак на практиці переважає її територіальний аспект. Основною проблемою є відсутність єдиної політики, яка б зберігалася при зміні політичної еліти. Отже, абстрактність та нечіткість формулювань спричинені розрізненістю наукових підходів, відсутністю єдиної національної концепції децентралізації публічної влади в Україні та розривом між теорією та практикою.

Керуючись вище зазначеними визначеннями, можна підсумувати, що головною метою децентралізації в Україні є посилення ролі місцевого самоврядування, наділення представницьких органів територіальних громад більшим обсягом повноважень, щодо управління місцевими справами, позбавлення

місцевих органів державної влади повноважень щодо підготовки і виконання районних та обласних бюджетів.

Можна виділити такі основні принципи децентралізації:

1. Передача влади та повноважень – делегування владних функцій та компетенцій з центральних органів влади до місцевих або регіональних структур: певні функції або повноваження, які раніше здійснювалися централізовано, передаються на місця. Цей процес включає передачу управління місцевим бюджетом, прийняття місцевих правил та нормативів, та регулювання місцевих питань.

2. Фінансова децентралізація – передача фінансових ресурсів на місцевий рівень для забезпечення ефективного функціонування місцевих органів влади та виконання ними своїх завдань. Це дозволяє місцевим органам керувати своїми фінансами та призначати їх на пріоритетні місцеві потреби.

3. Місцеве самоврядування – можливість самостійно місцевим урядам та громадам вирішувати питання, які стосуються їхнього територіального простору та населення. Це включає виборчий процес, створення місцевих рад та комітетів, та залучення громадськості до управління.

4. Зближення прийняття рішень до місцевих потреб – сприяння тому, щоб рішення приймалися на рівні, який найкраще розуміє потреби та особливості місцевого населення. Децентралізація влади дозволяє забезпечити більш ефективне використання ресурсів, оскільки місцеві уряди та громади краще розуміють свої потреби та можуть приймати більш адаптовані та ефективні рішення [4].

Ці принципи спрямовані на покращення управління, збільшення ефективності використання ресурсів та забезпечення більшої участі громадськості у процесі прийняття рішень.

Сутність децентралізації влади полягає в зміні способу організації та функціонування державної системи, щоб надати більшу автономію та владні повноваження місцевим урядам, громадам та регіонам, а також в передачі влади та відповідальності до місцевих рівнів з метою покращення управління, зближення рішень з реальними потребами громадян, та стимулювання місцевого розвитку.

Історія децентралізації в Україні має свої етапи та особливості. Проаналізуємо основні періоди історичного розвитку та сучасні тенденції децентралізації влади в Україні:

1. **Період перед революцією 1917 року:** Україна, як частина Російської та Австро-Угорської імперій, мала обмежені форми місцевого самоврядування, які були суттєво обмежені централізованою владою.
2. **Міжвоєнний період та радянський час:** Під час періоду радянського правління була впроваджена система радянської влади, де місцеві ради були формально обрані, але справжня влада залишалася в руках центральних органів.
3. **Пострадянський період (1991-2014):** Після отримання незалежності в 1991 році Україна спробувала встановити демократичні інституції, включаючи місцеве самоврядування. Проте ці процеси були обмежені корупцією та недостатньою демократією.
4. **Реформа децентралізації (починаючи з 2014 року):** Після Революції Гідності та подальших подій, Україна розпочала амбіційний процес реформи децентралізації. Ця реформа передбачає передачу значної частини владних повноважень та фінансових ресурсів з центрального рівня до місцевих громад. Основні аспекти цієї реформи включають встановлення об'єднаних територіальних громад, розширення повноважень місцевих рад, перерозподіл фінансових ресурсів тощо.
5. **Сучасні тенденції:** На сьогоднішній день децентралізація в Україні продовжується, і цей процес стає все більш комплексним та глибоким. Уряд продовжує розробляти нові законодавчі та інституційні механізми для забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування, підвищення рівня життя мешканців та зміцнення демократичних інститутів на місцевому рівні.

Про збереження «прав та привілеїв міст» (у більш широкому розумінні - про права міського самоврядування, його гарантії та захист від втручання органів центральної державної влади) вперше в українській політико-правовій думці згадано в статті XIII «Пактів й Конституції законів та вольностей Війська Запорізького...» (1710). Пізніше, навіть в умовах бездержавного існування ідеї децентралізації

держаної влади, а також необхідність створення інституту місцевого самоврядування, наділення його відповідними функціями та реальними повноваженнями мали відображення в конституційних проектах «Начерк Конституції Республіки» (1850) члена Кирило-Мефодіївського товариства Григорія Андруського, «Вольный Союз – Вільна Спілка» (1884) громадсько-політичного діяча Михайла Драгоманова, «Основного Закону «Самостійної України» Спілки народу Українського» (1905) харківського адвоката Миколи Міхновського. Ці питання, в різних аспектах, привертати увагу таких видатних українських вчених та політичних діячів, як Володимира Антоновича, Михайла Грушевського, Богдана Кістяківського, Миколи Палієнка, Івана Петрункевича та інших. Зокрема, у 1905 році М. Грушевський вважав, що зміни в Російській імперії можуть відбутися лише через реалізацію «двох принципів: репрезентаційного уряду та національно-територіальної децентралізації» [5].

Із здобуттям державної незалежності України в 1917-1918 рр. питання децентралізації державної влади віднайшли чітке відображення як у політико-правових документах установчого характеру, так і в конституційних та законодавчих актах. Так, вже у Третьому Універсалі Української Центральної Ради (07.11.1917) Генеральному Секретаріату (міністерству – Н.С.) внутрішніх справ чітко приписувалось «вжити всіх заходів до закріплення й поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами найвищої адміністративної влади на місцях». Натомість ст.5 Конституції Української Народної Республіки (1918) прямо говорила, що «не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, додержуючи принципу децентралізації». А в її ст.26 зазначалось, що «всякого роду справи місцеві впорядковують виборні Ради і Управи громад, волостей і земель. Їм належить єдина безпосередня місцева влада, а міністри УНР лише контролюють і координують їхню діяльність через урядовців, не втручаючись у справи, які відносяться до тих Рад і Управ. Усі розбіжності в цих питаннях вирішує Суд УНР». У ті роки ідеї децентралізації державної влади активно відображалися в наукових працях та авторських конституційних проектах відомих українських вчених-правознавців.

Зокрема, ці ідеї представлялися в проектах «Конституції основних державних законів Української Народної Республіки» (1920) професора Київського університету Отто Ейхельмана та «Конституції Західно-Української Народної Республіки» (1920) професора Львівського університету Станіслава Дністрянського.

Конституція України, ухвалена 28 червня 1996 року, визначила на загально-нормативному рівні основи національної державно-правової доктрини. Згідно з нею, Україна є суверенною унітарною державою, демократичною республікою, яка визнає і гарантує місцеве самоврядування, а також забезпечує свободу світогляду та віросповідання своїх громадян (світська держава) [3]. Відповідно до цієї доктрини, Україна є соціальною державою, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищими соціальними цінностями. Держава зобов'язується забезпечувати екологічну безпеку і підтримувати екологічну рівновагу на всій своїй території (держава екологічна). Україна також була проголошена правовою державою, в якій діє принцип верховенства права. Таким чином, питання децентралізації влади фактично набувають статусу конституційного принципу, який сприяє реалізації основних положень національної державно-правової доктрини. Важливим є також факт, що ідеї децентралізації влади в Україні мають значне теоретико-правове підґрунтя і, за умови правильного їх представлення (у формах і методах, зрозумілих для більшості українців), мають всі шанси на успішну реалізацію на практиці.

Про необхідність проведення децентралізації влади в Україні говориться вже дуже давно, оскільки потреба якісних змін в системі механізму функціонування органів публічної влади на місцях є більш ніж очевидною. Одними з перших реальних «кроків» в цьому напрямку стало подання до Верховної Ради України проекту закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», його попереднє схвалення парламентом та отримання ним позитивного висновку Конституційного Суду України щодо відповідності даного законопроекту вимогам статей 157 та 158 Конституції України. Наступним «кроком» повинна була стати підтримка цього законопроекту не менш ніж двома третинами народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України. Однак,

протягом майже трьох років з часу отримання вищезгаданого Висновку Конституційного Суду України, законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» у Верховній Раді України не розглядався. Сама ж ідея децентралізації влади, «запропонована» цим законопроектом на загал не знайшла переконливої підтримки в українському суспільстві.

Цей процес є складним та потребує часу, але децентралізація влади в Україні вважається важливим напрямом для покращення демократії, розвитку регіонів та підвищення ефективності управління країною.

1.2. Вплив децентралізації влади на структуру та обсяги місцевих бюджетів.

Децентралізація влади має значний вплив на структуру та обсяги місцевих бюджетів, оскільки вона передбачає делегування значної частини фінансових ресурсів з центрального уряду до місцевих органів влади. Ось деякі зміни, які можуть відбутися в результаті децентралізації:

1. Збільшення доходів місцевих бюджетів. Після впровадження реформи місцеві бюджети зазнали значного зростання доходів завдяки передачі податкових та інших фінансових ресурсів з центрального уряду до місцевих органів. Основними джерелами додаткових надходжень стали податки на майно, податок на доходи фізичних осіб, а також прибутковий податок з підприємств, які працюють на місцевих територіях, податок на землю та частина акцизного податку [6].

2. Більша фінансова відповідальність. Місцеві органи влади отримали більше свободи у розподілі фінансових ресурсів, що дозволило краще адаптувати бюджетні витрати до місцевих потреб. А також збільшення фінансових ресурсів призвело до відповідного збільшення фінансової відповідальності місцевих владних структур. Місцеві органи влади повинні будуть використовувати ці ресурси ефективно та відповідально, щоб забезпечити здійснення необхідних програм та послуг для місцевого населення.

3. Більше інвестицій у місцеву інфраструктуру. Зросла можливість фінансування різних соціальних і інфраструктурних проектів на місцевому

рівні за рахунок більшого обсягу інвестицій. Місцеві влади можуть здійснювати інвестиції в будівництво та ремонти доріг, нових об'єктів соціальної інфраструктури, покращення комунальних послуг та інших об'єктів, які покращують якість життя населення.

4. Більша гнучкість у фінансовому плануванні. Децентралізація також може надати місцевим органам влади більшу гнучкість у фінансовому плануванні та виділенні ресурсів. Місцеві органи можуть краще враховувати потреби та пріоритети своїх громад при розподілі фінансових ресурсів [7].

Загалом, децентралізація влади може призвести до покращення фінансової стійкості та розвитку місцевих громад шляхом збільшення обсягів та покращення структури місцевих бюджетів. Однак важливо забезпечити ефективне управління та використання цих ресурсів для досягнення максимального соціального та економічного ефекту.

Проте децентралізація влади призвела до деяких проблем і викликів:

- Нерівномірний розподіл ресурсів: незважаючи на загальне зростання доходів, деякі ОТГ залишаються недостатньо забезпеченими через нерівномірний розподіл податкових надходжень.
- Фінансове управління: деякі громади стикаються з проблемами у сфері фінансового управління та планування, що може призводити до неефективного використання ресурсів.
- Недостатня підготовка кадрів: місцеві органи влади не завжди мають достатньо кваліфікованих кадрів для ефективного управління бюджетами та реалізації проектів [8].

Першим кроком у зміні системи управління стало ухвалення Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" у 2015 році [9]. Того ж року відбулися місцеві вибори в 159 об'єднаних територіальних громадах (ОТГ), і вже в 2016 році вони почали діяти за новими міжбюджетними відносинами з державним бюджетом. Децентралізація місцевих бюджетів розпочалася з внесення змін до Бюджетного та Податкового

кодексів, які не лише надали місцевим органам влади додаткові бюджетні повноваження, але й забезпечили стабільні джерела доходів для їх реалізації.

На сьогодні в Україні 1469 громад, з яких понад більше однієї тисячі громад фінансово неспроможна. Майже 900 громадам бракує коштів задля покриття своїх поточних видатків. Саме тому на центральному рівні необхідно ухвалити рішення про те, яким чином ці громади розвивати далі.

До 1 січня 2015 року місцеві бюджети повністю залежали від Державного бюджету, але тепер вони мають власні джерела доходів. Це стало можливим завдяки прийняттю низки законів та змін до Бюджетного і Податкового кодексів України. 28 грудня 2014 року були ухвалені важливі закони України: №79-VIII "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи" та «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин»; №837-VIII від 26.11.2015 р.. "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад" від 26.11.2015 р. № 837-УІІІ.

Основні принципи фінансового зміцнення місцевої влади закріплені в статті 9 Європейської Хартії місцевого самоврядування, яка проголошує, що «органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень» [10]. Такі права вперше в історії незалежної України пропонувалось закріпити у проекті Закону про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади, поданому Президентом на розгляд Верховної Ради. У запропонованих змінах до статті 142 Конституції України, зазначається, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є:

- земля, рухоме і нерухоме майно, природні ресурси та інші об'єкти, що належать до комунальної власності територіальної громади;
- місцеві податки і збори, частина загальнодержавних податків та інші доходи місцевих бюджетів [11].

У порівнянні з чинною редакцією статті Конституції України матеріальною основою місцевого самоврядування вказано лише «доходи місцевих бюджетів та інші кошти». 03 лютого 2020 року Верховна рада України звернулася до Ради Європи з проханням надати підтримку Україні в процесі поточної конституційної реформи, що стосується децентралізації в Україні (проект ЗУ №2598). Проте цей закон згодом був відкликаний. Варто також відзначити, що висновки Венеційської комісії щодо цього проекту були здебільшого позитивними. Законопроект було розглянуто на першому читанні, але так і не був винесений на друге читання.

В Україні реалізується Національний проект децентралізації, який охоплює 25 програм. Однією з головних є програма «Підтримка реформи децентралізації в Україні/U-LEAD з Європою: Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку» (project/u-lead). Закон України №1423 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» набув чинності частково 27 травня 2021 року та в цілому 01 липня 2021 року. Він дозволяє громадянам повноцінно розпоряджатися своєю землею.

10-11 червня 2021 р. у Львові, у форматі онлайн-трансляції, пройшов VIII Всеукраїнський форум місцевого самоврядування, який зібрав понад 900 учасників. Одні з головних тем форуму: підвищення ефективності органів самоврядування, залучення інвестицій, завершення процесу децентралізаційної реформи. Основна увага була прикута до фінансової децентралізації. 2 липня 2021 року Українська асоціація районних та обласних рад організувала Збори Асоціації, присвячені темі «Проблемні питання фінансового забезпечення районних рад». 31 травня 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив Бюджетну декларацію на 2020-2024 роки та подав її на розгляд до Верховної Ради України, що мало продемонструвати прогрес у реформі управління країною та потенціал для збільшення бюджетів місцевих громад.

На даний момент передано основні повноваження місцевих держадміністрацій органам місцевого самоврядування. Виконавчій владі залишається тільки право контролю. У той же час громади розпоряджаються власними бюджетами та мають змогу об'єднувати свої зусилля та фінансові ресурси. У них з'явилися ресурси для самостійного вирішення нагальних питань і розвитку. Об'єднані територіальні громади отримують статус міст обласного значення. Ключовим аспектом стимулювання та реалізації процесу об'єднання територіальних громад є державна фінансова підтримка, яка полягає в наданні коштів з Державного фонду регіонального розвитку на проекти, що сприяють добровільному об'єднанню громад і відповідають вимогам Бюджетного Кодексу України. Крім того, передбачено надання субвенцій з державного бюджету для формування необхідної інфраструктури згідно зі стратегічними програмами розвитку територій та планами соціально-економічного розвитку (стаття 24-1 БКУ).

Реформа децентралізації потребує подальшого вдосконалення для забезпечення більш рівномірного розподілу ресурсів між різними територіями та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Загалом, реформа децентралізації в Україні забезпечила суттєві поліпшення в системі місцевого управління, проте залишаються ряд проблем і викликів, які потребують подальшої уваги та вдосконалення [12].

1.3. Зарубіжний досвід децентралізації влади та його використання в Україні.

Досвід країн Європейського Союзу свідчить про ефективність децентралізації публічної влади. Наразі вона вважається важливою основою для модернізації сучасної системи державного управління.

В останні роки Україна перебуває на шляху серії реформ, зокрема реформування державних інститутів, і тому децентралізація була визначена одним із головних пріоритетів державної політики, орієнтованої на задоволення публічних потреб та підвищення рівня життя громадян.

Принципи організації й функціонування державного управління в Україні визначені Європейською Хартією місцевого самоврядування. Євроінтеграційні спрямування держави переорієнтовують публічну владу до загальноєвропейських цінностей (справедливості, рівності, законності, субсидіарності, автономності місцевого самоврядування), що вимагає переосмислення та оновлення змісту та системи принципів адміністративного права. Реформи, що проводяться в державі, трансформують адміністративно-правові інститути, відповідно трансформація державного устрою створює йому нові виклики і в частині поняття децентралізації публічної влади.

Десятиліття реформування європейської системи державного управління, відносна політична та економічна стабільність дали можливість країнам не просто зруйнувати існуючу централізовану систему, а вибудувати нову модель, яка перш за все діє в інтересах громадян задовольняючи їх потреби.

Одним із досягнень сучасної європейської моделі державного управління є значне розширення обсягу функцій публічного характеру [13]. Характерною особливістю є залучення до процесу децентралізації інших самоврядних суб'єктів на місцевому рівні, які в змозі виконувати частину публічних (управлінських) функцій, надавати послуги публічного характеру. До таких суб'єктів європейські законодавства відносять комунальні підприємства, товариства, спілки, об'єднання (учнівські, студентські, професійні тощо), недержавні школи, лікарні тощо (Польща); муніципальні об'єднання, що працюють на правах громадських об'єднань (Швеція) та інші. Вони не обмежуються розширенням повноважень органів місцевого самоврядування.

Зарубіжний досвід децентралізації влади може бути важливим джерелом вивчення та усвідомлення для України. Декілька країн, таких як Швеція, Норвегія, Швейцарія, Канада та США, історично мають високий рівень децентралізації влади та місцевого самоврядування. Ось деякі аспекти зарубіжного досвіду та його потенційне використання в Україні:

1. **Політична культура та участь громадян:** у багатьох країнах з високим рівнем децентралізації акцент робиться на розвитку політичної культури та

активної участі громадян у прийнятті рішень. Цей досвід може бути використаний в Україні для стимулювання громадянського суспільства та залучення громадян до участі в місцевому самоврядуванні.

2. **Фінансова автономія:** деякі країни надають місцевим урядам значну фінансову автономію, дозволяючи їм самостійно вирішувати питання стосовно бюджету та фінансових ресурсів. Україна може взяти на увагу цей аспект для підвищення фінансової стійкості та ефективності місцевих органів влади.

3. **Демократичні процеси:** зарубіжний досвід показує, що децентралізація сприяє розвитку демократичних процесів, зближенню влади та громадян. Україна може використовувати цей досвід для підвищення рівня довіри між владою та населенням.

4. **Ефективне управління ресурсами:** в країнах з високим рівнем децентралізації влади часто спостерігається ефективне управління ресурсами та розвиток місцевих інфраструктурних проектів. Україна може використати цей досвід для покращення якості життя населення та розвитку місцевої інфраструктури.

Україна може вивчити та використати зарубіжний досвід децентралізації влади для покращення своєї системи управління та розвитку регіонів. Проте варто враховувати особливості кожної країни та адаптувати найбільш відповідні практики до українських реалій.

1. **Європейський досвід:** багато країн Європи, таких як Швейцарія, Німеччина та Швеція, мають високий рівень децентралізації влади. Це означає, що вони передають значну частину повноважень і фінансових ресурсів на місцевий рівень управління. Україна може вивчати їхній досвід у сферах, таких як місцеве фінансування, розподіл повноважень між центром та регіонами, участь громадян у прийнятті рішень та розвиток місцевого самоврядування.

2. **Американський досвід:** Сполучені Штати Америки також мають розвинену систему децентралізації влади, де значна частина повноважень та фінансових ресурсів належить штатам і місцевим органам влади. Україна може вивчати американський досвід у таких сферах, як фінансова автономія місцевих

органів влади, регіональний розвиток та механізми горизонтального та вертикального координації між різними рівнями влади.

3. **Канадський досвід:** Канада також має досвід успішної децентралізації влади, особливо в сферах місцевого самоврядування та міжрівневого урядування. Україна може вивчати канадський досвід у питаннях структури місцевого управління, регіонального розвитку та взаємодії між різними рівнями влади.

Використання зарубіжного досвіду може допомогти Україні удосконалити свою систему децентралізації влади, враховуючи кращі практики та уникнення помилок, які були скоєні в інших країнах.

Зарубіжний досвід децентралізації влади включає широкий спектр прикладів та підходів, які можуть слугувати цінним джерелом вивчення та використання для України. Ось кілька прикладів країн, які успішно реалізували децентралізацію влади та ключові висновки, які можуть бути застосовані в Україні:

1. **Швейцарія** славиться своєю децентралізованою системою управління, де місцеві громади мають велику автономію та владні повноваження. У Швейцарії існує сильна традиція кантонського самоврядування, де кантони мають широкі повноваження у багатьох сферах життя, включаючи економічний розвиток, освіту та культуру. Цей досвід може бути корисним для України у забезпеченні широкої автономії місцевих громад та розвитку місцевого самоврядування.

2. **Іспанія** має складну систему регіонального управління, де регіони мають значний ступінь самостійності у вирішенні різних питань, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура. Україна може взяти на увагу цей досвід при розробці механізмів делегування повноважень між центральним та регіональним рівнями, а також щодо ролі регіонального управління у забезпеченні регіонального розвитку та стабільності.

3. **Норвегія** відома своєю ефективною системою місцевого управління, де громади мають широкі повноваження у багатьох сферах, включаючи освіту, соціальні послуги та економічний розвиток. Україна може вивчити цей досвід для підвищення ефективності місцевого самоврядування та розвитку місцевих громад.

4. У **Канаді** проводилися успішні реформи децентралізації влади, зокрема в провінції Квебек та інших регіонах. Цей досвід може бути корисним для України у вдосконаленні системи міжрівневих відносин та делегування повноважень між центральним та місцевими рівнями влади.

5. **Швеція** відома своїм високим ступенем децентралізації влади. Місцеві органи влади мають широкі повноваження у багатьох сферах, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення та економічний розвиток. Україна може вивчати досвід Швеції щодо механізмів делегування повноважень, фінансування та контролю за виконанням завдань на місцевому рівні.

6. **Польща** має розвинутий досвід децентралізації влади. Статут місцевого самоврядування надає широкі повноваження місцевим органам управління, зокрема у сферах розвитку інфраструктури, економічного розвитку та культурного спадщини. Україна може вивчати досвід Польщі щодо організації місцевого самоврядування та механізмів фінансування місцевих бюджетів [14].

Ці приклади демонструють різноманітність моделей децентралізації влади та можливості їхнього використання для України. Вивчення зарубіжного досвіду може допомогти у формулюванні ефективних політик та реформ, спрямованих на підвищення ефективності місцевого управління та розвиток громад.

Децентралізація влади може бути ефективним інструментом для покращення управління, стимулювання розвитку місцевих громад та забезпечення більшої участі громадян у прийнятті рішень. Україна може використовувати цей досвід для формулювання та реалізації своїх власних децентралізаційних реформ.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

2.1. Аналіз динаміки та структури доходів і видатків місцевих бюджетів.

Аналіз динаміки та структури доходів і видатків місцевих бюджетів в контексті реформи децентралізації влади в Україні допомагає зрозуміти, як зміни в управлінні фінансами вплинули на місцеві громади. Реформа децентралізації, розпочата в Україні в 2014 році, передбачала значне посилення фінансової автономії місцевих органів влади та передачу частини функцій і ресурсів від центрального уряду до місцевих адміністрацій. Розглянемо ключові аспекти цього аналізу.

1. Динаміка доходів місцевих бюджетів (зображена на рис. 2.1)

Період до реформи (2013-2014 рр.): доходи місцевих бюджетів були переважно обмеженими і значною мірою залежали від міжбюджетних трансфертів з державного бюджету. Місцеві органи влади мали обмежені можливості для генерації власних доходів [15].

Після реформ (2015-2023 рр.): завдяки реформі, місцеві бюджети отримали більшу фінансову автономію. Зокрема, було запроваджено нові місцеві податки і збори, зокрема податок на нерухомість та плата за землю. Також збільшилась частка податків, що залишаються на місцях, наприклад, частка податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) [16].

2014 рік:

- Загальні доходи місцевих бюджетів: 230 млрд грн.
- Власні доходи: 101 млрд грн (44%).
- Трансферти з державного бюджету: 130 млрд грн (56%).

2023 рік:

- Загальні доходи місцевих бюджетів: 624 млрд грн.
- Власні доходи: 441 млрд грн (70%).
- Трансферти з державного бюджету: 183 млрд грн (30%).

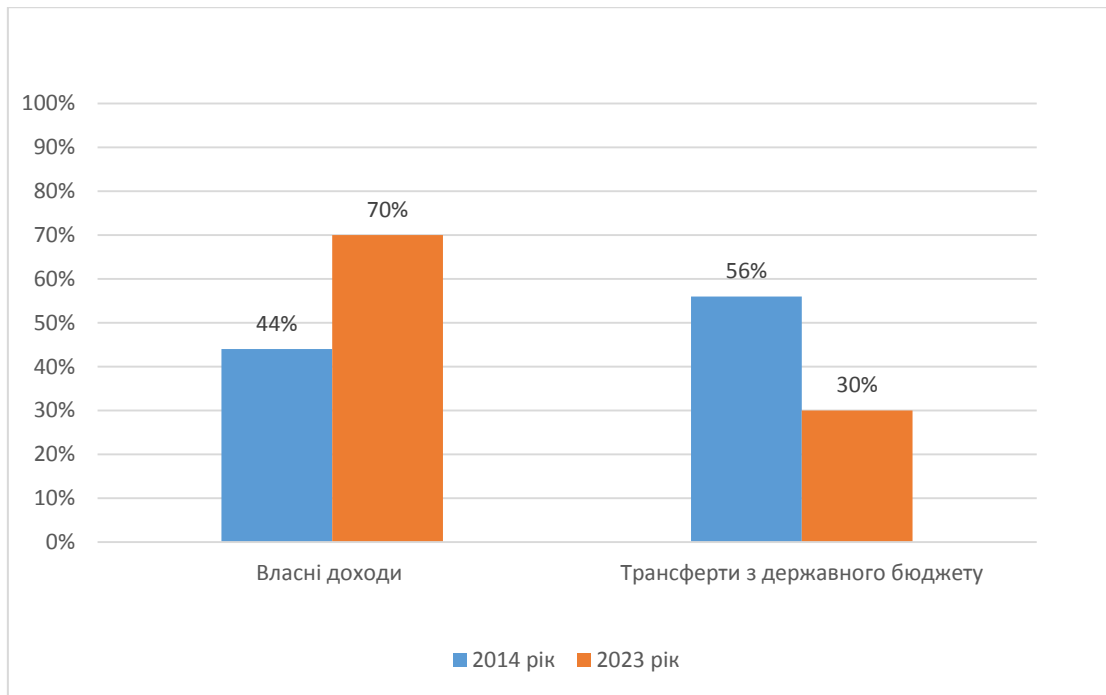

Рис. 2.1 - Динаміка доходів місцевих бюджетів

Джерело: розроблено автором за даними Додатків А, Б

Аналіз динаміки:

Зростання власних доходів: відзначається суттєве зростання частки власних доходів у загальному обсязі, що вказує на зростання фінансової автономії місцевих органів влади.

Зменшення залежності від трансфертів: хоча трансфери залишаються важливими, їх частка в загальних доходах зменшилась, що свідчить про підвищення самостійності місцевих бюджетів.

2. Структура доходів місцевих бюджетів (зображена на рис. 2.2)

Власні доходи:

- Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО): основне джерело доходів місцевих бюджетів, особливо після децентралізації.
- Податок на нерухомість: нова стаття доходів, яка з'явилась після реформування податкової системи.
- Плата за землю: залишилася важливою частиною доходів місцевих бюджетів.

Міжбюджетні трансфери:

- Субвенції: залишаються важливим джерелом фінансування для вирівнювання фінансової спроможності між різними територіями.

- Дотації: використовуються для покриття дефіцитів місцевих бюджетів, зокрема в соціальній сфері.

2014 рік:

- ПДФО: 63 млрд грн.
- Податок на нерухомість: 8 млрд грн.
- Плата за землю: 12 млрд грн.
- Субвенції: 66 млрд грн.
- Дотації: 64 млрд грн.

2023 рік:

- ПДФО: 289 млрд грн.
- Податок на нерухомість: 9 млрд грн.
- Плата за землю: 34 млрд грн.
- Субвенції: 90 млрд грн.
- Дотації: 46 млрд грн.

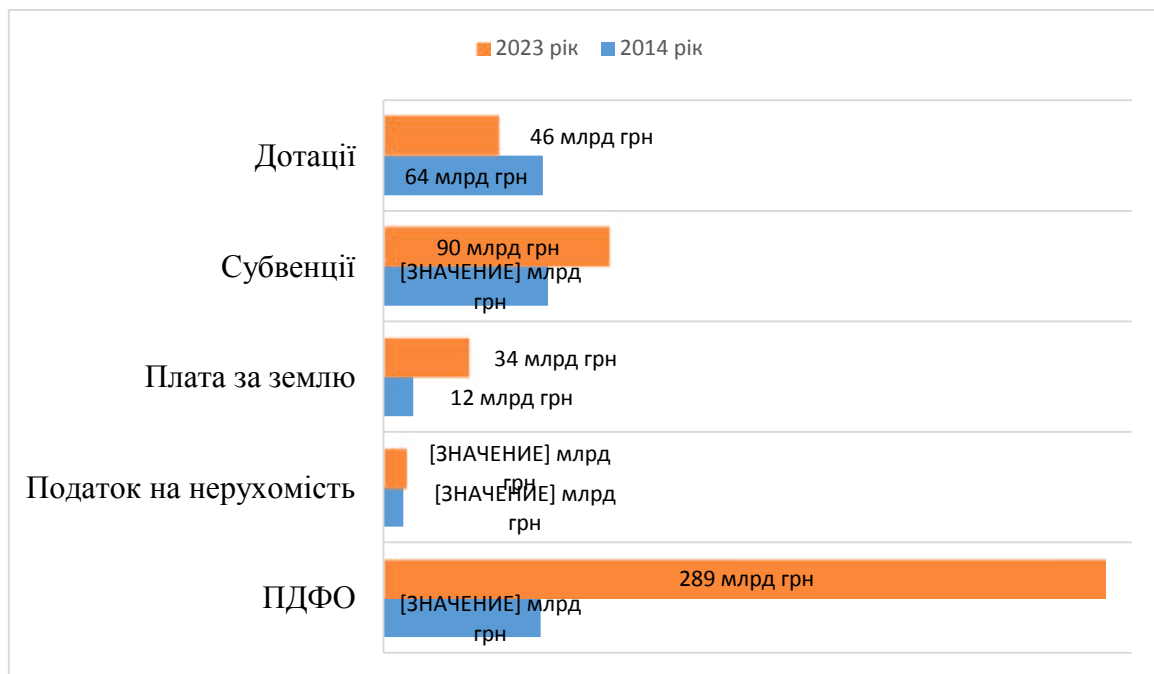

Рис. 2.2 - Структура доходів місцевих бюджетів

Джерело: розроблено автором за даними Додатків А, Б

Аналіз структури:

Зростання ПДФО: збільшення надходжень від ПДФО свідчить про зростання доходів населення і підвищення економічної активності.

Збільшення податку на нерухомість: вказує на розширення бази оподаткування нерухомості.

Зменшення дотацій: може бути результатом збільшення власних доходів місцевих бюджетів.

3. Динаміка видатків місцевих бюджетів (зображена на рис. 2.3)

Період до реформи (2013-2014 рр.): основні видатки були зосереджені на соціальних потребах, таких як освіта і охорона здоров'я, з обмеженим бюджетом для інфраструктурних проектів [17].

Після реформ (2015-2023 рр.): відзначається збільшення витрат на інфраструктуру, зокрема ремонт і будівництво доріг, модернізацію комунальних служб, а також покращення якості соціальних послуг [18].

2014 рік:

- Освіта: 71 млрд грн.
- Охорона здоров'я: 46 млрд грн.
- Інфраструктура: 17 млрд грн.
- Соціальні програми: 57 млрд грн.

2023 рік:

- Освіта: 248 млрд грн.
- Охорона здоров'я: 38 млрд грн.
- Інфраструктура: 62 млрд грн.
- Соціальні програми: 60 млрд грн.

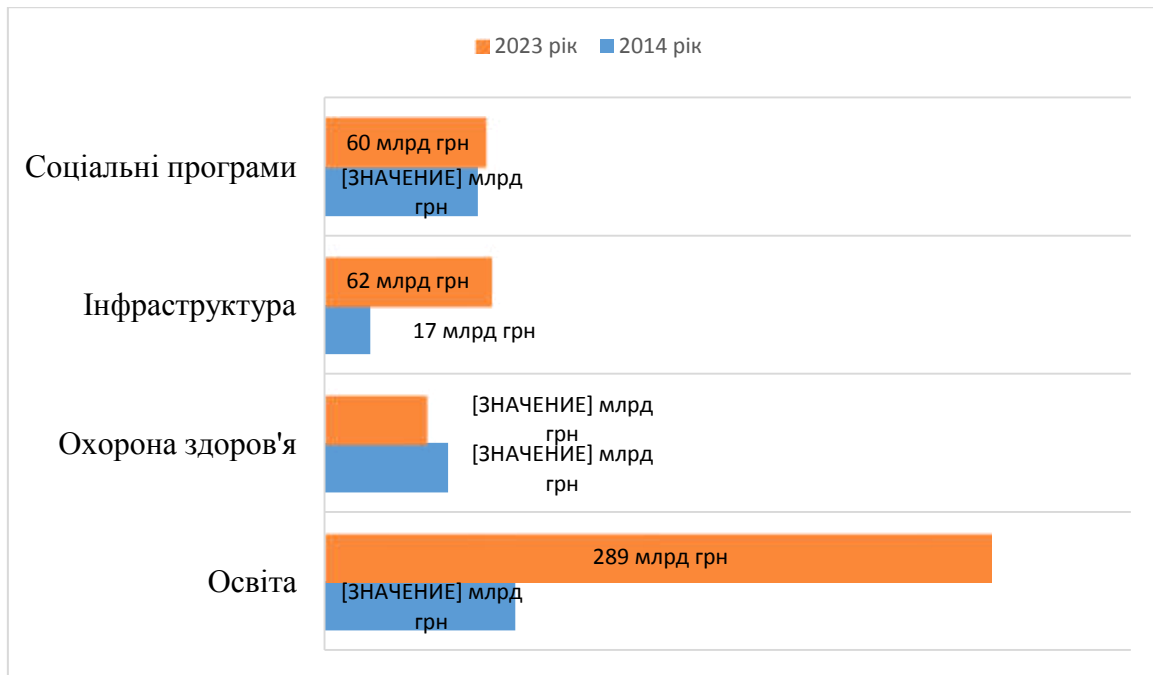

Рис. 2.3 - Динаміка видатків місцевих бюджетів

Джерело: розроблено автором за даними Додатків А, Б

Аналіз динаміки:

Збільшення витрат на інфраструктуру: значне зростання витрат на інфраструктуру вказує на активну модернізацію місцевої інфраструктури.

Зростання витрат на освіту і соціальні програми: покращення якості соціальних послуг завдяки збільшенню фінансування в цих сферах.

4. Структура видатків місцевих бюджетів (зображена на рис. 2.4)

Соціальні видатки:

- Освіта: включає витрати на утримання шкіл, зарплати вчителям, закупівлю обладнання.
- Охорона здоров'я: витрати на медичні послуги, ремонт і модернізацію медичних установ, зарплати медичним працівникам.

Інфраструктура:

- Ремонт і будівництво доріг: витрати на поліпшення транспортної інфраструктури.
- Комунальні послуги: витрати на забезпечення водопостачання, електропостачання та інших комунальних послуг.

Соціальні програми:

- Допомоги та субсидії: витрати на соціальні допомоги, пільги та субсидії для малозабезпечених.

2014 рік:

- Освіта: 37%.
- Охорона здоров'я: 24%.
- Інфраструктура: 9%.
- Соціальні програми: 30%.

2023 рік:

- Освіта: 61%.
- Охорона здоров'я: 9%.
- Інфраструктура: 15%.
- Соціальні програми: 15%.

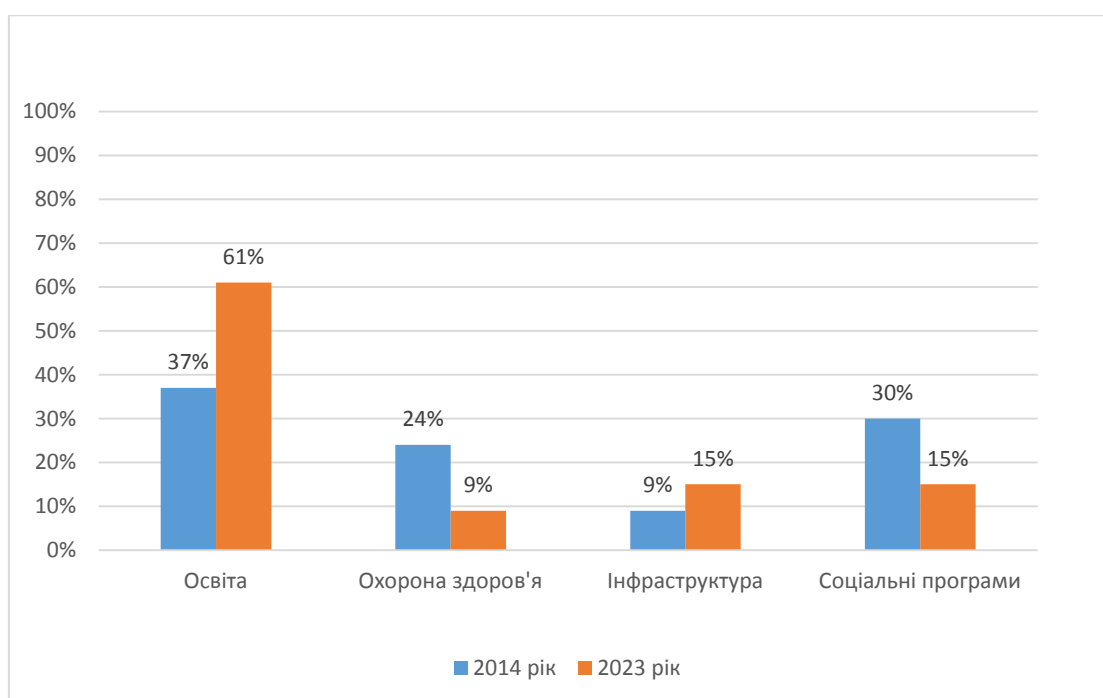

Рис. 2.4 - Структура видатків місцевих бюджетів

Джерело: розроблено автором за даними Додатків А, Б

Аналіз структури:

Зменшення частки витрат на охорону здоров'я: можливо, це результат зростання витрат на інфраструктуру, що може свідчити про пріоритети в модернізації інфраструктури.

Збільшення частки витрат на інфраструктуру: вказує на активну роботу над покращенням інфраструктури громад.

Висновки

1. Фінансова автономія: реформа децентралізації позитивно вплинула на фінансову автономію місцевих органів влади. Збільшення власних доходів і зменшення залежності від трансфертів свідчить про успішність реформ.

2. Ефективність витрат: зростання витрат на інфраструктуру та зменшення частки витрат на соціальні програми може свідчити про переорієнтацію бюджету на довгострокові інвестиції.

3. Потреби в оптимізації: потрібно забезпечити баланс між витратами на інфраструктуру та соціальні послуги, щоб не знижувати якість освіти і охорони здоров'я.

4. Рекомендації: рекомендується продовжувати вдосконалювати механізми формування бюджету, зосереджуючи увагу на забезпеченні справедливого розподілу ресурсів між різними сферами і територіями, а також на посиленні механізмів контролю та прозорості витрат [19].

Розглянемо аналіз динаміки та структури доходів і видатків місцевого бюджету в умовах децентралізації влади на прикладі Кролевецької територіальної громади. Він дозволяє зрозуміти, як реформи вплинули на фінансову спроможність громади та її здатність до ефективного управління ресурсами.

Для проведення аналізу розглянемо дані за останні кілька років, порівнюючи їх.

Кролевецька територіальна громада (ТГ) – об'єднана територіальна громада в Сумській області утворена 4 січня 2017 року [20]. До неї входять міста і села, які після децентралізації отримали більше автономії і ресурсів для самостійного управління. Децентралізація дала можливість цій громаді отримати більше фінансових ресурсів і повноважень, що дозволило краще адаптувати бюджет до місцевих потреб.

1. Аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів Кролевецької ТГ

(зображена на рис. 2.5)

Основні джерела доходів:

1. Податкові надходження
2. Неподаткові надходження
3. Дотації та субвенції з державного бюджету.

Динаміка доходів:

До реформи децентралізації: доходи місцевих бюджетів були значно меншими, переважно через централізовану систему розподілу ресурсів. Місцеві органи влади отримували обмежені кошти через дотації та субвенції.

Після реформи децентралізації: значне зростання доходів за рахунок передачі частини податкових надходжень. Зокрема, ПДФО став основним джерелом доходів [21].

2019 рік:

Доходи місцевого бюджету — 153 434 836 грн

- Податкові надходження: 86 059 500 грн
- Неподаткові надходження: 5 122 101 грн
- Дотації та субвенції з державного бюджету: 62 253 235 грн

2023 рік:

Доходи місцевого бюджету — 349 981 362, 27 грн

- Податкові надходження: 179 114 466, 66 грн
- Неподаткові надходження: 9 470 052, 61 грн
- Дотації та субвенції з державного бюджету: 161 396 843 грн

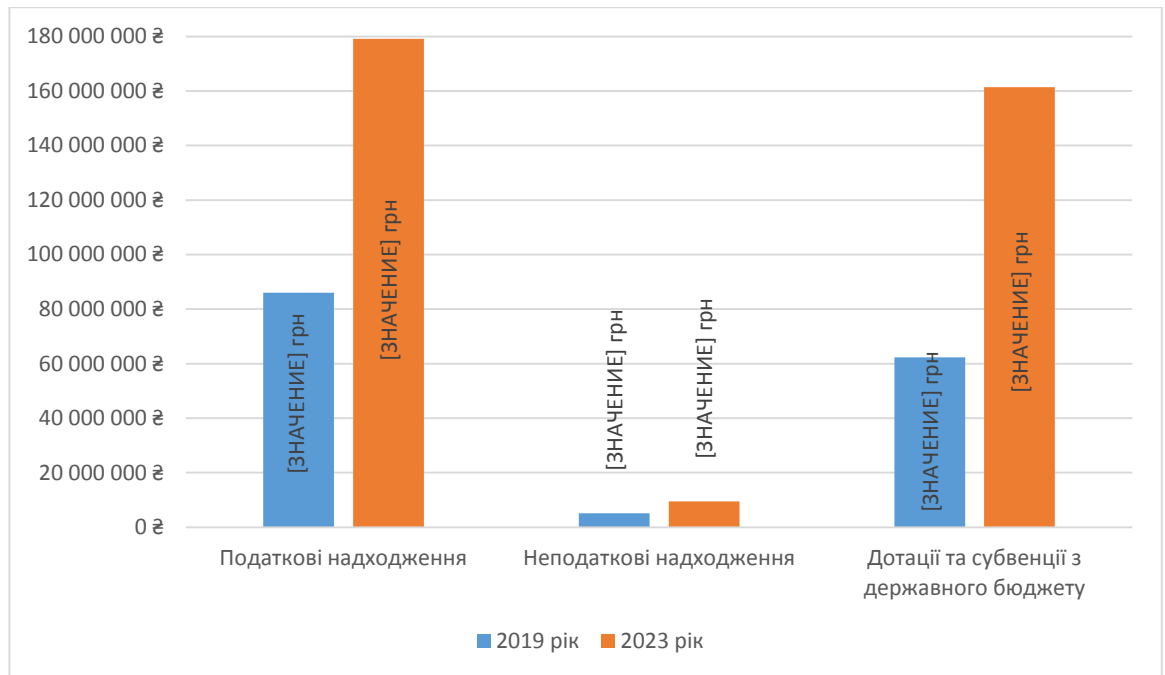

Рис. 2.5 - Динаміка доходів місцевих бюджетів Кролевецької ТГ

Джерело: розроблено автором за даними Додатків В, Г

Збільшилась частка дотацій та субвенцій. Частка податкових надходжень зменшились.

2. Аналіз динаміки видатків місцевих бюджетів Кролевецької ТГ (зображена на рис. 2.6)

Основні напрямки видатків

1. Освіта: заклади освіти, утримання шкіл і дитсадків.
2. Інфраструктура: ремонт доріг, комунальні послуги, освітлення.
3. Культура і спорт: культурні та спортивні заходи, утримання культурних закладів.
4. Інші витрати

Динаміка видатків:

До реформи: видатки були обмежені і переважно фінансувались з дотацій. Ресурсів часто не вистачало на всебічний розвиток громади.

Після реформи: зросла частка видатків на розвиток інфраструктури та соціальні послуги, завдяки збільшенню податкових надходжень [22].

2019 рік:

Видатки місцевого бюджету — 153 434 836 грн

- Освіта: 99 780 427 грн
- Інфраструктура: 12 008 301 грн
- Культура і спорт: 8 518 813 грн
- Інші витрати: 33 127 295 грн

2023 рік:

Видатки місцевого бюджету — 350 970 314 грн.

- Освіта: 194 610 720 грн
- Інфраструктура: 59 185 158 грн
- Культура і спорт: 21 058 371 грн
- Інші витрати: 76 116 065 грн

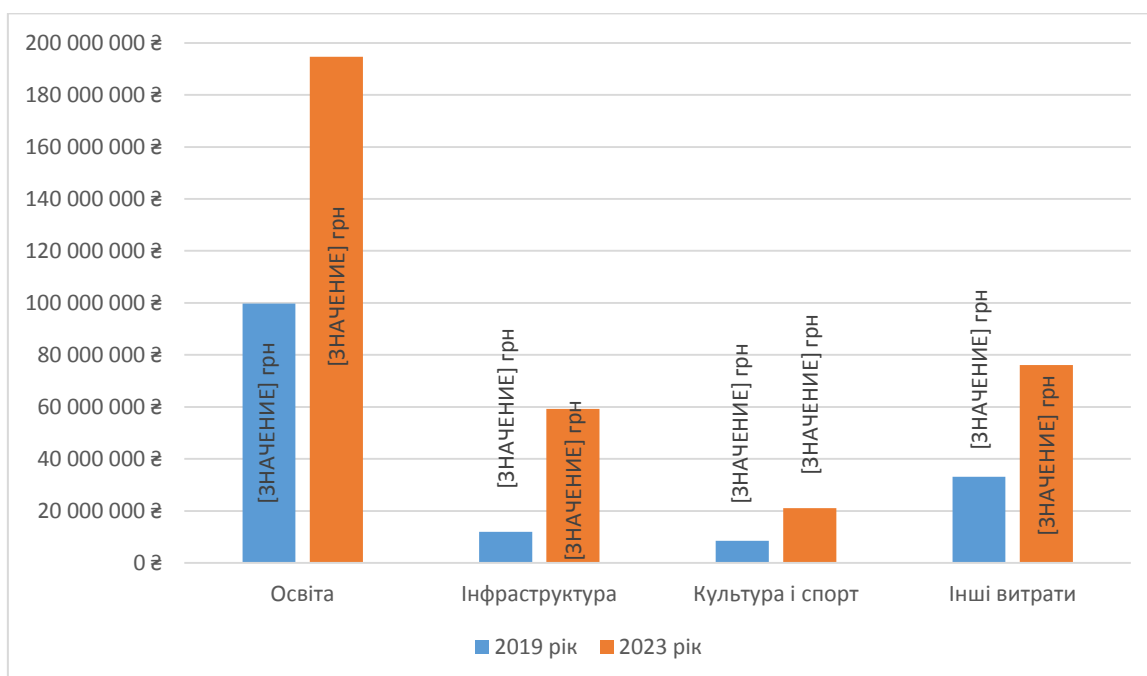

Рис. 2.6 - Динаміка видатків місцевих бюджетів Кролевецької ТГ

Джерело: розроблено автором за даними Додатків В, Г

Зросла частка видатків на інфраструктуру і соціальний захист, що стало можливим завдяки збільшенню доходів.

3. Фінансовий баланс

До реформи: місцеві бюджети часто мали дефіцит, що змушувало громаду покладатися на дотації з державного бюджету.

Після реформи: можливість забезпечити більший фінансовий ресурс для розвитку завдяки збільшенню власних надходжень. Однак можливі випадки

залишкових дефіцитів або надлишків, які потребують оптимізації.

4. Виклики та рекомендації

Оптимізація витрат: перегляд структури видатків для забезпечення ефективності використання бюджетних коштів.

Покращення податкової дисципліни: впровадження заходів для покращення збору податків і зборів.

Розвиток фінансового планування: впровадження стратегій для довгострокового фінансового планування та управління ресурсами.

Висновки

Реформа децентралізації позитивно вплинула на фінансову спроможність Кролевецької територіальної громади, що виражається в збільшенні доходів та можливості кращого фінансування місцевих потреб. Однак, для забезпечення стійкого розвитку громади необхідно продовжувати вдосконалення фінансового управління, оптимізації видатків та покращення податкового контролю.

2.2. Оцінка ефективності використання місцевих бюджетів.

Оцінка ефективності використання місцевих бюджетів у контексті реформи децентралізації влади є ключовою для розуміння впливу цієї реформи на місцевий розвиток і добробут громад. Децентралізація, яка розпочалася в Україні в 2014 році, передбачає передачу частини функцій та фінансових ресурсів від центральної влади до місцевих органів влади. Це створює нові можливості та виклики для місцевих бюджетів [23].

Розглянемо основні аспекти оцінки ефективності використання місцевих бюджетів.

Оцінка доходів:

До реформи (2014 рік): доходи місцевих бюджетів становили 230 млрд грн, з них власні доходи – 101 млрд грн, трансферти – 130 млрд грн.

Після реформи (2023 рік): доходи місцевих бюджетів зросли до 624 млрд грн, з них власні доходи – 441 млрд грн, трансферти – 183 млрд грн

Оцінка ефективності:

- Позитивні аспекти: збільшення частки власних доходів, що свідчить про зростання фінансової автономії.

- Проблеми: залежність від трансфертів все ще залишається, що може впливати на фінансову стабільність.

Рекомендації:

- Розвивати нові джерела доходів і оптимізувати податкову політику на місцях.

- Працювати над зменшенням залежності від трансфертів через розвиток економічної активності на місцях.

Оцінка видатків:

До реформи (2014 рік): витрати на освіту – 71 млрд грн, культуру і спорт – 46 млрд грн, інфраструктуру – 17 млрд грн.

Після реформи (2023 рік): витрати на освіту – 248 млрд грн, культуру і спорт 38 млрд грн, інфраструктуру – 62 млрд грн.

Оцінка ефективності:

- Позитивні аспекти: збільшення витрат на інфраструктуру, що може свідчити про зростання якості місцевих доріг і комунальних послуг.

- Проблеми: можливі неефективності у використанні коштів або відсутність належного контролю.

Рекомендації:

- Запровадити системи моніторингу та оцінки ефективності витрат.

- Оптимізувати витрати з урахуванням реальних потреб громади.

Оцінка прозорості:

До реформи (2014 рік): наявність базових звітів, але обмежений доступ для громадян.

Після реформи (2023 рік): запровадження онлайн-платформ для публікації бюджетної інформації, регулярні звіти та аудити.

Оцінка ефективності:

- Позитивні аспекти: зростання прозорості і доступності інформації підвищує довіру громадян до місцевої влади.

- Проблеми: потреба в подальшому вдосконаленні механізмів контролю та забезпеченні більшої відкритості.

Рекомендації:

- Розвивати електронні системи для забезпечення відкритості бюджету.
- Проводити регулярні громадські слухання та консультації щодо бюджетних питань.

Оцінка якості послуг:

До реформи (2014 рік): тривалі черги в медичних закладах, обмежені ресурси для освіти.

Після реформи (2023 рік): зменшення часу очікування в медичних закладах на 20%, підвищення результатів навчання на 15%, покращення матеріально-технічної бази шкіл.

Оцінка ефективності:

- Позитивні аспекти: поліпшення якості медичних і освітніх послуг завдяки зростанню бюджету.
- Проблеми: можливі нерівномірні покращення між різними районами громади.

Рекомендації:

- Зосередити увагу на забезпеченні рівного доступу до якісних послуг у всіх частинах громади.
- Продовжувати інвестувати в модернізацію інфраструктури та підвищення професійного рівня працівників.

Висновки

Оцінка ефективності використання місцевих бюджетів в контексті реформи децентралізації вказує на позитивні зміни в фінансовій автономії місцевих органів влади, покращення якості послуг і прозорості управління. Однак, є і проблеми, які потребують подальшого вирішення, такі як зменшення залежності від трансфертів, вдосконалення механізмів контролю та

забезпечення рівного доступу до послуг. Впровадження рекомендацій може допомогти громадам досягти ще кращих результатів у майбутньому [24].

Оцінка ефективності використання місцевих бюджетів Кролевецької територіальної громади є важливим аспектом для визначення того, наскільки добре використовуються фінансові ресурси для досягнення цілей громади і поліпшення якості життя її мешканців. Проаналізуємо основні етапи та аспекти такої оцінки.

Доходи 2023 року: 349 981 362, 27 грн

Видатки 2023 року: 350 970 314, 76 грн.

- Освіта: 194 610 720 грн
- Інфраструктура: 59 185 158 грн
- Культура і спорт: 21 058 371 грн
- Інші витрати: 76 116 065, 76 грн

Досягнення:

- Завершено 5 проектів з ремонту доріг.
- Покращено забезпечення шкіл новими навчальними матеріалами.
- Ремонтовано 3 медичних установи, що підвищило доступність

медичних послуг.

Проблеми:

- Недостатнє фінансування для соціальних програм.
- Витрати на інфраструктуру не повністю відповідають потребам

громади.

Рекомендації:

- Перегляд пріоритетів бюджету з урахуванням актуальних потреб громади.
- Підвищення прозорості витрат через регулярні звіти та відкриті засідання.

Розглянемо конкретні приклади оцінок ефективності використання місцевих бюджетів Кролевецької територіальної громади.

Оцінка інфраструктурних проектів

Проект: Ремонт доріг у Кролевці та прилеглих селах.

Результати:

- Довжина відремонтованих доріг: 15 км.
- Зменшення аварійності: знизилася на 25% у зонах, де проведено ремонт.
- Покращення якості життя: 80% опитаних мешканців повідомили про підвищення комфорту в транспорті.

Оцінка ефективності:

- Позитивні аспекти: у 2023 році виконано більше ремонту доріг, що призвело до значного покращення якості доріг, зменшення аварійності і підвищення рівня комфорту для мешканців.
- Проблеми: невеликі перевитрати бюджету на непередбачені витрати.

Рекомендації:

- Провести детальніше планування і прогнозування витрат для уникнення перевитрат.
- Впровадити систему моніторингу якості робіт для забезпечення відповідності стандартам.

Оцінка витрат на освіту

Сфера: Освіта — оновлення обладнання в школах і дитячих садках.

Результати:

- Оновлення обладнання: 80% шкіл отримали нові комп'ютери та навчальні матеріали.
- Поліпшення результатів навчання: зросла успішність учнів на 15% за рік.
- Збільшення учасників позашкільних заходів: на 20% більше дітей беруть участь у позашкільних програмах.

Оцінка ефективності:

- Позитивні аспекти: збільшено бюджет і витрати на освіту в 2023 році, що призвело до поліпшення навчальних умов, покращення якості освіти та результатів навчання завдяки новому обладнанню і ремонту.

- Проблеми: ремонт інфраструктури не встиг завершитися до початку навчального року, що створило тимчасові незручності.

Рекомендації:

- Краще планувати терміни виконання ремонтних робіт, щоб уникнути перерв у навчальному процесі.

- Продовжити підтримку та оновлення обладнання для забезпечення сталого розвитку освіти.

- Продумати стратегічне планування витрат, щоб забезпечити баланс між оновленням обладнання та покращенням інфраструктури.

Оцінка соціальних програм

Сфера: Соціальний захист — виплата допомог і субсидій.

Результати:

- Кількість одержувачів допомоги: зросла на 10% порівняно з минулим роком.

- Зменшення кількості звернень про соціальні проблеми: на 15% менше звернень до соціальних служб.

- Поліпшення житлових умов: 20% отримувачів субсидій повідомили про поліпшення якості житла завдяки субсидіям.

Оцінка ефективності:

- Позитивні аспекти: збільшення бюджету на соціальний захист у 2023 році сприяло розширенню допомоги, зменшенню соціальних проблем та покращенню житлових умов.

- Проблеми: не всі заявники отримали своєчасно необхідні допомоги через адміністративні затримки. Необхідність вдосконалення адміністративних процедур для забезпечення швидшого надання допомоги

Рекомендації:

- Оптимізувати процес обробки заявок на допомогу для зменшення затримок.
- Розглянути можливість розширення соціальних програм, якщо це необхідно для покриття потреб громади.

Оцінка витрат на охорону здоров'я

Сфера: Охорона здоров'я — модернізація медичних установ.

Результати:

- Обновлено медичне обладнання: покращення якості медичних послуг і збільшення точності діагнозів.
- Покращення умов праці для медиків: вищий рівень задоволеності медичного персоналу.
- Зменшення часу очікування на прийом: зменшення на 20% завдяки модернізації обладнання.

Оцінка ефективності:

- Позитивні аспекти: збільшення бюджету у 2023 році призвело до значного покращення якості медичних послуг, поліпшення умов праці та збільшення задоволеності пацієнтів.
- Проблеми: деякі медичні установи ще потребують ремонту і додаткового обладнання.

Рекомендації:

- Продовжити модернізацію медичних установ, приділяючи увагу тим, які ще потребують оновлення.
- Впровадити системи моніторингу для оцінки ефективності обладнання та умов праці.

Висновки

Оцінка ефективності використання місцевих бюджетів Кролевецької ТГ показує, що децентралізація сприяла покращенню фінансових ресурсів і можливостей для розвитку громади. Однак, для досягнення максимальних результатів необхідно продовжувати вдосконалювати процеси бюджетного

планування та реалізації, забезпечувати прозорість витрат і відповідати на потреби громади.

З кожним прикладом оцінки можна бачити конкретні аспекти ефективності використання місцевих бюджетів. Кожен проект має свої позитивні сторони, але також можуть виникати проблеми, які потребують вирішення. Оцінка допомагає ідентифікувати ці проблеми та розробити рекомендації для покращення управління бюджетом і досягнення кращих результатів для громади.

Ці приклади показують, як різні аспекти бюджету змінилися у 2023 році. Вони ілюструють як збільшення бюджету в окремих сферах призвело до покращення результатів і ефективності. Однак, деякі проблеми залишаються і потребують подальшого вирішення. Рекомендації допоможуть громаді зосередитися на покращенні управління ресурсами для досягнення ще кращих результатів у майбутньому [25].

2.3. Проблеми та перешкоди в управлінні місцевими бюджетами в умовах децентралізації.

Управління місцевими бюджетами в умовах децентралізації влади в Україні принесло численні переваги, але також виявило певні проблеми та перешкоди. Ось основні з них:

1. Фінансова нестабільність і недостатність ресурсів

Проблеми:

- Нерівномірний розподіл ресурсів: в деяких громадах існує недостатня база для забезпечення сталого фінансування через нерівномірний розподіл ресурсів. Це особливо стосується малих і віддалених територій.
- Залежність від державних трансфертів: хоча частка власних доходів зросла, багато місцевих бюджетів все ще сильно залежать від дотацій і субвенцій з державного бюджету.

Перешкоди:

- Незадовільне планування: нестабільність доходів та відсутність чіткої стратегії планування можуть призвести до бюджетних дефіцитів.

- Вплив економічної ситуації: економічні коливання можуть суттєво вплинути на доходи місцевих бюджетів, особливо в умовах економічної нестабільності [26].

2. Неадекватне законодавче регулювання

Проблеми:

- Неповнота законодавства: існують прогалини в законодавстві, що ускладнює процес бюджетного планування і виконання.
- Потреба в постійних змінах: часті зміни в законодавстві можуть викликати плутанину і труднощі в адаптації місцевих бюджетів до нових умов.

Перешкоди:

- Бюрократія: наявність складних і неефективних процедур може ускладнювати управління місцевими бюджетами.
- Проблеми з інтеграцією нових норм: інтеграція нових норм і стандартів в систему місцевого управління може бути затримана через неузгодженість і недостатню підготовку [27].

3. Корупція та непрозорість

Проблеми:

- Корупційні ризики: місцеві бюджети часто стикаються з корупційними ризиками, що впливають на ефективність витрат і розподіл ресурсів.
- Недостатня прозорість: не всі місцеві органи влади забезпечують достатній рівень прозорості у використанні бюджетних коштів.

Перешкоди:

- Слабкий контроль: недостатня ефективність систем контролю може призводити до зловживань і неефективного використання бюджетних коштів.
- Відсутність доступу до інформації: громадяни можуть мати обмежений доступ до інформації про бюджет і витрати, що ускладнює контроль з боку суспільства.

4. Низький рівень кваліфікації управлінців

Проблеми:

- Недостатня професійна підготовка: місцеві посадовці можуть не мати достатніх знань і навичок для ефективного управління бюджетами.

- Брак досвіду: нові органи місцевого самоврядування можуть зіткнутися з проблемами через відсутність досвіду в управлінні фінансами.

Перешкоди:

- Незадовільне навчання: недостатня увага до навчання і підвищення кваліфікації може призвести до неефективного управління.

- Висока плинність кадрів: часті зміни у складі місцевих управлінців можуть впливати на стабільність і ефективність управлінських процесів.

5. Неадекватний моніторинг і оцінка

Проблеми:

- Відсутність ефективних механізмів моніторингу: нерегулярний або недостатньо детальний моніторинг витрат і доходів може призвести до неефективного використання ресурсів.

- Недостатня оцінка результатів: нестача ефективних інструментів для оцінки результативності витрат та впливу на розвиток громади.

Перешкоди:

- Відсутність стандартів: відсутність єдиних стандартів і методик для моніторингу може ускладнювати процес оцінки.

- Брак ресурсів: нестача ресурсів для проведення детальних перевірок і оцінок може вплинути на ефективність управління [28].

6. Масштабні дослідження і плани

Проблеми:

- Обмежені ресурси для довгострокового планування: місцеві органи влади можуть мати обмежені можливості для розробки і реалізації довгострокових планів.

- Невизначеність в плануванні: нестабільність в економічній і політичній ситуаціях може ускладнювати довгострокове планування бюджету.

Перешкоди:

- Неузгодженість планів: відсутність узгоджених планів розвитку може ускладнювати ефективне використання бюджетних ресурсів.
- Обмежене фінансування: місцеві бюджети можуть мати обмежене фінансування для реалізації масштабних проектів і стратегій.

Рекомендації для подолання проблем і перешкод:

1. Удосконалення законодавства: потрібно внести зміни в законодавство для усунення прогалин і забезпечення чітких і зрозумілих норм управління бюджетами.
2. Покращення прозорості: розвивати механізми прозорості та підзвітності у використанні бюджетних коштів, включаючи запровадження відкритих платформ для публікації фінансової інформації.
3. Посилення контролю і моніторингу: розвивати ефективні системи моніторингу і контролю за витратами та результатами, зокрема через незалежні аудити.
4. Навчання та розвиток кадрів: інвестувати в навчання і підвищення кваліфікації місцевих управлінців для покращення якості управління.
5. Оптимізація планування: розробляти чіткі і реалістичні стратегії та плани для довгострокового розвитку громади з урахуванням реальних ресурсів і можливостей [29].

Впровадження цих рекомендацій може допомогти місцевим органам влади ефективніше управляти бюджетами, забезпечуючи стійкий розвиток громад і підвищуючи їх добробут.

Аналіз проблем і перешкод в управлінні місцевими бюджетами Кролевецької територіальної громади в умовах децентралізації влади включає оцінку конкретних викликів, з якими стикається громада після реформи. Розглянемо основні аспекти проблем, з якими може стикатися Кролевецька територіальна громада, і запропонуємо можливі шляхи їх вирішення.

1. Фінансова нестабільність і недостатність ресурсів

Проблеми:

- Обмежена база доходів: зважаючи на невелику кількість підприємств та обмежену податкову базу в Кролевецькій громаді, надходження від місцевих податків можуть бути недостатніми.

- Залежність від державних трансфертів: частка власних доходів зросла, проте громада може все ще бути сильно залежною від дотацій і субвенцій з державного бюджету, що може створювати фінансові труднощі в умовах нестабільності державного бюджету.

Перешкоди:

- Нестабільність економіки: економічні проблеми, такі як спади в сільському господарстві чи промисловості, можуть вплинути на доходи громади.

- Вплив зовнішніх факторів: зміни в законодавстві або економічній політиці можуть негативно вплинути на бюджетні надходження.

2. Неадекватне законодавче регулювання

Проблеми:

- Недостатня нормативна база: місцеві органи влади можуть стикатися з проблемами через неповну або недостатню нормативну базу для ефективного управління бюджетом.

- Проблеми з адаптацією нових норм: часті зміни в законодавстві або відсутність чітких інструкцій можуть ускладнювати процес бюджетного планування і виконання.

Перешкоди:

- Бюрократія: складність процедур і недостатня гнучкість законодавчих норм можуть затримувати впровадження нових механізмів управління.

- Неузгодженість норм: різниця в тлумаченнях та застосуванні норм може викликати труднощі в управлінні бюджетом.

3. Корупція та непрозорість

Проблеми:

- Корупційні ризики: як і в багатьох інших громадах, в Кролевецькій територіальній громаді можуть виникати ризики корупції, що може впливати на ефективність витрат.

- Недостатня прозорість у витратах: відсутність достатньої прозорості у використанні бюджетних коштів може призвести до недовіри з боку громадян і низької ефективності витрат.

Перешкоди:

- Слабкий контроль: недостатня ефективність систем контролю та моніторингу може призвести до зловживань.

- Брак громадського контролю: недостатній доступ громадян до інформації про бюджетні витрати ускладнює контроль з боку суспільства.

4. Низький рівень кваліфікації управлінців

Проблеми:

- Недостатня професійна підготовка: місцеві посадовці можуть не мати достатніх знань та навичок для ефективного управління бюджетами.

- Брак досвіду: можливо, нові органи місцевого самоврядування стикаються з труднощами через відсутність досвіду в управлінні фінансами.

Перешкоди:

- Обмежені ресурси для навчання: нестача ресурсів для професійного розвитку кадрів може обмежувати їх можливості.

- Плинність кадрів: часті зміни у складі управлінців можуть впливати на стабільність та ефективність роботи органів місцевого самоврядування.

5. Неадекватний моніторинг і оцінка

Проблеми:

- Відсутність ефективних механізмів моніторингу: нерегульовані або неефективні механізми моніторингу за витратами та доходами можуть призвести до неефективного використання ресурсів.

- Недостатня оцінка результатів: може бути відсутня чітка система для оцінки результативності витрат і їхнього впливу на розвиток громади.

Перешкоди:

- Відсутність стандартів: недостатня розробленість стандартів для моніторингу і оцінки може ускладнювати контроль.

- Брак ресурсів для перевірок: нестача ресурсів для проведення детальних перевірок і оцінок може знижувати ефективність управління.

6. Масштабні дослідження і плани

Проблеми:

- Обмежені можливості для довгострокового планування: місцеві органи влади можуть мати труднощі з розробкою і реалізацією довгострокових планів через обмежені ресурси і невизначеність.

- Невизначеність в плануванні: можливі економічні та соціальні зміни можуть ускладнювати довгострокове планування бюджету.

Перешкоди:

- Неузгодженість планів: відсутність чітких стратегічних планів може ускладнювати ефективне використання бюджетних ресурсів.

- Обмежене фінансування для проектів: місцеві бюджети можуть мати обмежене фінансування для реалізації великих проектів.

Рекомендації для подолання проблем і перешкод:

1. Удосконалення планування та прогнозування: розробка детальних довгострокових планів розвитку громади, включаючи прогнози економічних та соціальних змін, може допомогти в більш ефективному використанні ресурсів.

2. Покращення нормативно-правової бази: рекомендується активно працювати над вдосконаленням законодавства та спрощенням процедур для зменшення бюрократії і покращення управління.

3. Підвищення прозорості та боротьба з корупцією: впровадження механізмів прозорості, таких як відкриті дані про бюджетні витрати, а також посилення контролю і моніторингу витрат.

4. Розвиток кадрового потенціалу: інвестування в навчання і підвищення кваліфікації місцевих управлінців для покращення якості управління фінансами.

5. Посилення громадського контролю: розширення можливостей для громадського контролю та забезпечення відкритого доступу до інформації про використання бюджетних коштів.

Ці заходи можуть допомогти подолати наявні проблеми та перешкоди, забезпечити ефективне управління місцевими бюджетами і сприяти сталому розвитку Кролевецької територіальної громади.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

3.1. Стратегії підвищення ефективності місцевих бюджетів.

З моменту впровадження реформи децентралізації в Україні, значну роль у забезпеченні економічного розвитку та покращенні якості життя громад почали відігравати саме місцеві бюджети. При цьому визначальним постає вирішення питань щодо пошуку та застосування дієвих інструментів нарощування власного ресурсного потенціалу, стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощування, належного виконання усіх покладених на них функцій і завдань для подальшого досягнення зниження рівня фінансової залежності місцевих бюджетів від державного рівня, що, в свою чергу, являється одним з пріоритетних завдань органів місцевого самоврядування.

Підвищення ефективності місцевих бюджетів є важливою складовою реформи децентралізації в Україні. Однак для того, щоб місцеві бюджети стали більш ефективними, необхідно застосовувати цілу низку стратегій [30].

В контексті зазначеного визначальна роль відводиться функціонуванню дієвого механізму формування власної дохідної бази місцевих бюджетів в частині посилення значимості місцевого оподаткування, що забезпечуватиме місцевим органам стабільність акумуляції їхніх доходів.

Проте вагомою проблемою все ж залишається незначний обсяг місцевих податків і зборів у загальному обсязі податкових надходжень, невідповідність чинного переліку місцевих податків і зборів особливостям та наявному потенціалу соціально-економічного розвитку відповідних територій, що не сприяє утвердженню їх фінансової самодостатності. Оскільки місцеві податки та збори формують реальну базу власних дохідних джерел місцевих бюджетів, у порівнянні із закріпленими загальнодержавними надходженнями.

Доцільним постає застосування відповідних заходів у напрямку:

- введення органами місцевого самоврядування на відповідній території розширеного переліку місцевих податків і зборів, зокрема із чітким їх цільовим спрямуванням;

- розширення прав органів місцевого самоврядування щодо вибору реальних інструментів впливу на платників місцевих податків і зборів. Відповідно це обумовлює необхідність місцевим органам влади володіти достатнім обсягом автономії стосовно збільшення дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок власних джерел надходжень. Така автономія може бути забезпечена за рахунок отримання можливості зміни податкових ставок, які виступають вагомим інструментом для утвердження податкової самостійності. Оскільки лише безпосередньо місцеві органи влади можуть найбільш реально визначити податкову спроможність території, розрахувати базу оподаткування, володіючи правами щодо прийняття рішення по запровадженню конкретних податків й можливості акумуляції податкових надходжень на місцевому рівні.

- забезпечення стабільності місцевих податків і зборів, що сприятиме здійсненню перспективного планування й прогнозування податкових надходжень на відповідній території. Відповідно за рахунок акумульованих фінансових ресурсів можливості впливу на зростання, чи відповідне скорочення обсягів виробництва.

- посилення контролю з боку органів місцевого самоврядування за діяльністю суб'єктів і станом об'єктів місцевого оподаткування з метою виявлення потенціалу останнього (тобто реально протистояти тіньовій діяльності у сфері малого бізнесу та зайнятості в ньому, незареєстрованому володінню чи користуванню (оренді) об'єктами нерухомості й транспортними засобами тощо, забезпечувати прозорість в обліку та звітності) [31].

Крім того, виходячи із вищезазначеного, у складі місцевих податків зарубіжних країн істотними вважаються податок на майно й місцеві прибуткові податки. Вагомим джерелом формування дохідної частини місцевих бюджетів є плата за землю. Ефективність її справляння визначається, в першу чергу, за рахунок встановлення залежності між ставкою земельного податку, грошовою

оцінкою землі, її якістю та особливостями використання, по-друге, відміна неефективних пільг з цього податку, запровадження пільг, що будуть надаватися по сплаті земельного податку лише у разі раціонального використання земель.

Важливим постає визначення ставок місцевими органами влади податків на підприємницьку діяльність, що надходять до місцевих бюджетів для забезпечення принципу еквівалентності із надходженням таких податків за місцем здійснення підприємницької діяльності. В контексті зазначеного пріоритетним також є дотримання принципу ефективності, при якому доходи, що надходять до бюджету від сплати податку мають перевищувати витрати які здійснюються на адміністрування такого податку [32].

Бюджетна децентралізація влади і відповідно реформа місцевого самоврядування повинні охоплювати комплекс заходів по забезпеченню впорядкування відносин щодо володіння й користування природними ресурсами, приналежними до відповідних територіальних громад. Це відповідно дасть змогу забезпечити розширення реальної бази для стягнення природно-ресурсних платежів і підвищити мотивацію територіальних громад до ефективного та раціонального використання належних їм природних ресурсів. Таким чином вони зможуть отримувати відповідні ресурси, за надання права підприємницьким структурам тимчасового користування природними чи природно-господарськими активами.

Крім того, ефективність діяльності місцевих органів влади у сфері місцевого господарства стосовно адміністрування й розпорядження майном територіальної громади, діяльності на фінансовому ринку і ринку праці, ефективність їх контрольної роботи знаходять своє відображення в акумульованих обсягах неподаткових надходжень [33].

Це свідчить про необхідність посилення ролі таких чинників, що б могли вплинути на зростання обсягів надходжень неподаткових доходів бюджетів на місцевому рівні за рахунок активізації діяльності місцевого господарства в частині створення належної інфраструктури на місцях. Наявна інфраструктура

має спрямовуватись на формування ринку, на якому б пропонували бюджетні послуги з належним конкурентоспроможним рівнем й широким спектром переліку, й відповідно функціонуванням гнучкого тарифно-цінового механізму стосовно цих послуг. Саме формування такого ринку має базуватися на здійсненні процесів децентралізації бюджетних відносин в демократичному суспільстві.

Важливим аспектом є система міжбюджетних трансфертів. За умовами реформи децентралізації, важливо знайти оптимальний механізм розподілу фінансових ресурсів між центральним урядом і місцевими громадами. Має бути розподіл фінансових ресурсів на основі об'єктивних критеріїв, що в свою чергу дозволить забезпечити справедливий доступ до ресурсів, ураховуючи рівень розвитку громади та її потреби.

Місцеві органи влади повинні активно працювати над створенням умов для залучення інвестицій у розвиток місцевої економіки. Це включає надання податкових пільг, покращення інфраструктури та підтримку підприємництва. Місцеві бюджети можуть залучати кошти через міжнародні фінансові інституції, як-от Європейський Союз або Світовий банк, для реалізації інфраструктурних проектів [34].

Окрім цього, великий вплив на ефективність місцевих бюджетів мають видатки. Місцеві органи влади повинні регулярно аналізувати видатки місцевих бюджетів з метою виявлення неефективних чи зайвих витрат. Це може включати оптимізацію витрат на утримання апарату, комунальні послуги, ремонтні роботи тощо. Також необхідним є визначення пріоритетних напрямків використання бюджетних коштів. Наприклад, у разі обмежених ресурсів необхідно спершу фінансувати інфраструктурні проекти, що мають найвищий економічний ефект, або важливі соціальні програми.

Одним із пріоритетних напрямів є фінансування соціальних потреб, таких як освіта, медицина, соціальне забезпечення, що є основою для покращення якості життя громадян. Надважливими є інвестиції у розвиток інфраструктури: ремонти доріг, реконструкція житлових будинків, будівництво спортивних та

культурних об'єктів, що сприятиме не лише економічному розвитку, а й покращенню соціального клімату в громадах [35].

Розробка стратегій розвитку громади на кілька років вперед дозволяє більш ефективно використовувати бюджетні кошти, уникати фрагментації фінансування і планувати великі інфраструктурні проекти. А точне прогнозування дозволяє місцевим бюджетам уникати дефіцитів і зберігати фінансову стабільність.

Також важливим моментом є впровадження сучасних технологій та електронних платформ. Для місцевих органів влади необхідно запроваджувати електронні платформи для моніторингу та контролю за виконанням бюджету, що дозволить зменшити корупційні ризики та підвищить прозорість. Підвищення рівня професіоналізму в управлінні бюджетом включає навчання співробітників органів місцевого самоврядування, удосконалення їх навичок у плануванні, фінансовому контролі та моніторингу бюджетних коштів.

Місцеві органи влади повинні забезпечити участь громадян у процесі формування місцевих бюджетів [36]. Це дозволить врахувати потреби жителів та підвищить рівень довіри до місцевої влади. Можна організовувати громадські слухання, де обговорюються найважливіші напрямки витрат бюджету, щоб знайти компроміс між інтересами влади та громадськості.

Окрім цього, місцеві бюджети можуть бути більш ефективними, якщо громади об'єднуються для спільного вирішення певних питань, наприклад, розвитку інфраструктури чи реалізації спільних проектів. Місцеві органи влади можуть обмінюватися досвідом і надавати взаємопідтримку для реалізації проектів, що мають загальну мету та інтереси.

Реформа децентралізації дала місцевим громадам більше фінансової самостійності, однак для того, щоб місцеві бюджети стали дійсно ефективними, необхідно впроваджувати цілу низку стратегій, що зосереджені на оптимізації витрат, підвищенні доходної бази, залученні інвестицій та покращенні управління фінансами. Важливою частиною є також забезпечення прозорості та участі громадян у процесі бюджетування.

3.2. Адаптація зарубіжного досвіду реформи децентралізації влади в контексті сучасної України.

У 2020 році завершився значний етап реформи, який включав створення 1469 територіальних громад та 136 районів. Перші результати та набутий досвід свідчать про те, що деякі об'єднані територіальні громади вже успішно справляються з новими повноваженнями і можуть використовувати потенціал, що випливає з їхнього статусу. Швидкий ріст власних доходів є відчутним, що однозначно свідчить про позитивний вплив бюджетної децентралізації на фінансову ситуацію територіальних громад.

Досвід Європи чітко підтверджує, що ефективна територіальна організація влади може бути забезпечена лише за умови існування специфічної форми публічної влади територіальних громад. Ця форма дозволяє їм самостійно вирішувати питання місцевого значення та здійснювати управління в межах відповідних територіальних одиниць. Проте, важливою проблемою є належне забезпечення ресурсами прийняття відповідних рішень, оскільки кожна територіальна громада повинна враховувати як власні, так і загальні ресурсні можливості.

В контексті децентралізації влади мотивація місцевих органів влади до розвитку ефективної системи формування місцевих бюджетів як основи зміцнення фінансової спроможності територіальних громад, міжбюджетного регулювання, прийняття дієвих управлінських рішень у даному контексті зумовлює необхідність дослідження досвіду розвинутих країн. Проте необхідно зважати на те, що впровадження навіть позитивної зарубіжної практики формування дохідної частини місцевих бюджетів не є гарантією передбачуваних результатів реформи децентралізації. У зв'язку з цим вітчизняні наукові підходи до вирішення зазначених питань повинні відповідати реаліям сьогодення та стратегічним цілям розвитку держави і регіонів [37].

Зважаючи на реалізацію останніми роками в Україні адміністративної реформи та реформи бюджетної децентралізації в частині здійснення

укрупнення територіальних громад, то в першу чергу заслуговує на увагу досвід забезпечення фінансовими ресурсами територіальних одиниць країн, для яких характерним є проведення аналогічних заходів, до яких відносять ті країни, в яких посилений місцевий рівень управління, до них насамперед відносять північноєвропейські країни, які є унітарними.

Специфічними характеристиками системи, що функціонує в країнах Північної Європи, є використання власних податкових надходжень. У цих країнах кожен муніципалітет наділений правом встановлення їх податкової ставки. Окрім того, вагомим місцевим податком, що забезпечує значні у порівнянні з власними податками інших країн, надходження від місцевих податків є особистий прибутковий податок. Тому в країнах Північної Європи органи місцевого управління активно відстоюють свої права щодо акумуляції власних місцевих податків, результатом здійснення яких є підзвітність та значна відповідальність місцевого населення та органів місцевої влади. Сутність системи власних податків полягає в тому, що підвищення місцевих податків відбувається за рахунок зацікавленості місцевими жителями в отриманні більш якісних послуг. При цьому основною перевагою власних податків, з позиції центрального уряду, є те, що за рахунок їх застосування місцеве самоврядування певною мірою позбавлене можливості перенесення відповідальності за ненадання відповідних послуг на місцевому рівні на центральний уряд, який не надав достатню для цього суму коштів.

Варто наголосити на тому, що надходження від податку на доходи фізичних осіб акумулюються у бюджеті тієї адміністративної одиниці, де платник податків проживає, а не до того, де він працює, так як місцеві витрати, в першу чергу, спрямовуються на надання соціальних послуг, на покращення рівня життя його сім'ї загалом.

Так, подібною до системи доходів місцевих бюджетів в Україні є структура власних доходів бюджетів місцевих органів влади в Данії, де близько 70% доходів формуються за рахунок надходжень від податку на доходи громадян, 10% – місцеві збори та платежі, 8% – податок на майно (з

врахуванням землі) тощо. Відповідно зовсім незначну частку – на рівні 7% складають трансферти та гранти, що носять значною мірою безумовний характер та використовуються на цілі, окреслені місцевими органами влади.

Вагомим джерелом доходів бюджетів на місцевому рівні у Фінляндії вважають податок з доходів, а майновий податок становить близько 3%. Зазначимо, що частка трансфертів складає 18%, що свідчить про достатньо високий рівень незалежності місцевого самоврядування щодо вирішення питань їхнього витрачання в частині допустимих національними стандартів та правил.

Багато країн, що успішно провели реформу децентралізації, акцентували увагу на поступовому наданні повноважень місцевим органам влади. Зокрема, досвід Польщі, Франції та Швеції може бути корисним для України.

Реформа децентралізації в Польщі, яка розпочалася в 1990-х роках, є одним із найуспішніших прикладів. В Польщі місцевим органам було надано значні повноваження, включаючи право розпоряджатися земельними ресурсами, а також адміністративні функції в сферах охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення. Польський досвід показує важливість розмежування функцій та забезпечення відповідальності на різних рівнях влади.

Франція також має значний досвід у галузі децентралізації. У 1980-х роках було прийнято низку законів, які значно розширили права та фінансові можливості місцевих органів влади. Французька модель вчить, що важливо забезпечити чітку вертикальну і горизонтальну співпрацю між різними рівнями влади.

У Швеції була реалізована модель фінансової децентралізації, де місцеві органи влади мають значний рівень незалежності у прийнятті рішень щодо місцевих податків та фінансування. Шведський досвід може бути корисним для України в контексті збільшення фінансової автономії місцевих бюджетів.

Для України важливо врахувати досвід цих країн, зокрема при розмежуванні повноважень між центральними та місцевими органами влади, а

також при визначенні чітких механізмів фінансової підтримки місцевих громад. В Україні вже здійснюється передача повноважень, але важливо забезпечити відповідну ресурсну підтримку та контроль за ефективністю використання цих повноважень.

Місцеві органи влади потребують значної фінансової автономії для ефективного виконання своїх функцій. Багато країн, зокрема Німеччина та Великобританія, демонструють приклади успішного фінансового управління на місцевому рівні.

В Німеччині система місцевих фінансів побудована таким чином, що муніципалітети отримують значну частину доходів від податків, включаючи податок на доходи фізичних осіб та податок на підприємства. Це забезпечує достатнє фінансування для виконання функцій на місцях.

В Великобританії місцеві органи влади мають значну свободу у зборі місцевих податків (наприклад, податок на нерухомість) і в розподілі бюджету. Однак важливою частиною є забезпечення прозорості та публічності використання бюджетних коштів, що дозволяє підвищити рівень довіри громадян до влади.

В Україні питання фінансування місцевих органів влади є одними з найважливіших. Потрібно забезпечити місцеві органи влади додатковими фінансовими інструментами, зокрема розширити базу місцевих податків і зборів, а також вдосконалити систему міжбюджетних трансфертів, що дозволить уникнути залежності від централізованих коштів і надасть громадам більше можливостей для самостійного розвитку.

Одним із важливих аспектів успіху децентралізації є залучення громадян до процесів прийняття рішень і забезпечення прозорості дій органів місцевого самоврядування. Багато країн активно впроваджують механізми залучення громадян, такі як місцеві бюджети, громадські слухання, електронні платформи для взаємодії з громадянами.

У Данії значну увагу приділяють прозорості бюджетних процесів і громадським консультаціям. Місцеві органи влади регулярно організовують

громадські слухання для обговорення важливих рішень. В Нідерландах особлива увага приділяється тому, щоб громадяни мали можливість активно брати участь у плануванні місцевих бюджетів та визначенні пріоритетів розвитку.

В Україні необхідно посилювати механізми громадської участі, розвивати інструменти електронного врядування, створювати онлайн-платформи для публічного обговорення бюджету та проектів розвитку. Це дозволить підвищити прозорість, а також забезпечить більше залучення громади до управління.

Успішна децентралізація передбачає не лише перерозподіл ресурсів і повноважень, але й зміни в адміністративному управлінні. Ефективне управління на місцевому рівні потребує підвищення кваліфікації місцевих чиновників та вдосконалення організаційних структур.

У Канаді великий акцент робиться на навчання та підвищення кваліфікації місцевих держслужбовців, що сприяє ефективному виконанню функцій місцевими органами влади.

В Іспанії система місцевих органів влади побудована таким чином, щоб за допомогою органів державного управління здійснювати технічну допомогу місцевим громадам у вирішенні складних адміністративних завдань.

Для України важливо впроваджувати програми підвищення кваліфікації місцевих чиновників, вдосконалювати механізми електронного управління та активно запроваджувати кращі адміністративні практики для забезпечення більш ефективного виконання функцій на місцях.

Зважаючи на досвід зарубіжних країн, для яких характерний високий рівень розвитку, доцільним вважаємо розвиток і подальшу реалізацію розпочатої в Україні бюджетної децентралізації, що повинна посилити роль місцевих бюджетів як основи забезпечення фінансової спроможності територій й забезпечити надання місцевим органам влади достатніх для цього бюджетних повноважень.

Адаптація зарубіжного досвіду децентралізації в Україні є важливою складовою реформи місцевого самоврядування [38]. Однак для успішної адаптації потрібно враховувати специфіку української політичної та економічної ситуації, зокрема рівень розвитку інфраструктури, потреби місцевих громад та рівень довіри до органів влади. Запозичення кращих практик може стати важливим інструментом для досягнення ефективної децентралізації в Україні.

3.3. Розвиток міжбюджетних відносин як інструмент оптимізації місцевих бюджетів.

В умовах реалізації процесів бюджетної децентралізації актуальним постає трансформація ролі міжбюджетних трансфертів у забезпеченні фінансової спроможності територій. Оскільки, як свідчить вітчизняний досвід, тривалий період в державі через нестачу фінансових ресурсів спостерігалася відсутність відповідного самофінансування органів місцевої влади. Це послужило передумовою здійснення бюджетної реформи з подальшим забезпеченням фінансової самостійності територій та зміцненням їх фінансової спроможності. Так як дохідна база місцевих бюджетів як основи забезпечення фінансової спроможності з однієї сторони формується за рахунок власного ресурсного потенціалу через акумулювання податкових надходжень, з іншої – шляхом надання необхідних обсягів міжбюджетних трансфертів, що зумовлює наявність фінансової залежності від державних органів влади та проявляється у значному переважанні міжбюджетних трансфертів над власними доходами місцевих бюджетів. Це підтверджує необхідність впровадження та розвитку процесів децентралізації, що потребує чіткого розмежування повноважень органів влади різних рівнів з відповідним законодавчим врегулюванням, пошуку додаткових джерел забезпечення фінансової спроможності діяльності органів місцевого самоврядування. Тому попри зазначене, все ж роль міжбюджетних трансфертів навіть в умовах бюджетної децентралізації залишається суттєвою для подальшого розв'язання проблем збалансування місцевих бюджетів різних рівнів.

Розвиток міжбюджетних відносин є одним із ключових елементів ефективної децентралізації та оптимізації місцевих бюджетів. У контексті сучасної України, де реформа децентралізації триває з 2014 року, важливою частиною цієї реформи є належне врегулювання фінансових відносин між центральним урядом і місцевими органами влади. Міжбюджетні відносини включають систему фінансових трансфертів, податкових і бюджетних механізмів, що дозволяють забезпечити ефективне функціонування місцевих бюджетів [39].

Одним із центральних інструментів оптимізації місцевих бюджетів є система міжбюджетних трансфертів, що передбачає передачу частини державних коштів місцевим бюджетам. Ці трансфери можуть мати різні форми:

- Загальні трансфери (наприклад, субвенції на утримання соціальних об'єктів чи інфраструктури).
- Цільові трансфери (на конкретні проекти чи функції, наприклад, на освітні або медичні потреби).
- Інші види фінансової допомоги, зокрема для ліквідації наслідків природних чи техногенних катастроф.

Для оптимізації місцевих бюджетів важливо, щоб ці трансфери були справедливими, прозорими та ефективно розподілялись. У цьому контексті важливо використовувати критерії, що дозволяють рівномірно розподіляти ресурси між територіями в залежності від їх потреб і можливостей.

Україна має систему міжбюджетних трансфертів, однак вона потребує удосконалення, зокрема для забезпечення справедливого розподілу ресурсів між громадами з різними рівнями економічного розвитку. Це включає використання об'єктивних критеріїв, таких як чисельність населення, рівень доходів, соціальна інфраструктура тощо.

Одним із шляхів оптимізації місцевих бюджетів є надання місцевим органам влади більшої податкової автономії. У країнах, що успішно реалізували децентралізацію, місцеві органи влади мають право на стягування

значної частини податків, що дозволяє їм мати сталі доходи та знижувати залежність від централізованих трансфертів.

Україні слід розвивати механізми більшої податкової автономії місцевих громад, зокрема через податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), а також через розширення бази місцевих податків та зборів, таких як податок на нерухомість, земельний податок, податки на прибуток підприємств.

Одним із важливих інструментів для оптимізації місцевих бюджетів є спеціальні фонди, які можуть бути використані для фінансування специфічних потреб чи інфраструктурних проектів на місцевому рівні.

- В Україні, після децентралізації, з'явилися фонди розвитку інфраструктури в рамках місцевих програм.

- Фонд регіонального розвитку та міжбюджетні трансфери для місцевих органів влади можуть допомогти забезпечити фінансування на найбільш нагальні соціальні або інфраструктурні потреби.

У контексті української реформи важливо створювати додаткові фінансові інструменти для місцевих органів влади, які б дозволяли більш ефективно фінансувати пріоритетні проекти, такі як будівництво доріг, розвиток шкіл чи лікарень.

Одним із важливих аспектів ефективності міжбюджетних відносин є наявність механізмів для контролю за використанням бюджетних коштів. Цей механізм має на меті зменшення можливостей для корупції, а також покращення прозорості у використанні фінансів.

В Україні це може включати більш активне застосування електронного бюджетування, електронних платформ для публічного контролю за фінансами, а також використання зовнішнього аудиту для перевірки ефективності використання трансфертів.

Створення централізованих онлайн платформ для моніторингу розподілу міжбюджетних трансфертів та виконання місцевих бюджетів допоможе підвищити прозорість і мінімізувати корупційні ризики.

Одним з аспектів розвитку міжбюджетних відносин є підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів. Це передбачає не тільки збільшення доходів через податки, а й вдосконалення системи боргового фінансування (місцеві облігації, кредити від міжнародних фінансових установ, інвестиційні програми).

В Україні для підвищення спроможності місцевих бюджетів можна створювати механізми фінансування за рахунок місцевих облігацій, публічно-приватних партнерств та активної участі в європейських програмах фінансування розвитку інфраструктури.

Важливо, щоб місцеві органи влади не лише отримували фінансові ресурси, але й ефективно їх використовували. Програмно-цільове бюджетування (ПЦБ) є важливим інструментом, який дозволяє чітко визначити пріоритети, оцінити результати та ефективність витрачання коштів.

В Україні ПЦБ може бути розширене і на місцеві бюджети, що дозволить чітко визначити, як кожен бюджетний ресурс сприяє досягненню стратегічних цілей розвитку громади [40].

Розвиток міжбюджетних відносин є основою для оптимізації місцевих бюджетів і забезпечення фінансової автономії громад. Для успішної адаптації цих інструментів в Україні важливо:

1. Вдосконалити систему міжбюджетних трансфертів, забезпечуючи справедливий розподіл коштів.
2. Розширити податкову автономію місцевих органів влади для зменшення залежності від центральних бюджетів.
3. Створити додаткові фінансові інструменти для розвитку інфраструктури та місцевих ініціатив.
4. Застосовувати сучасні механізми фінансового контролю та моніторингу для підвищення прозорості.
5. Впроваджувати програмно-цільове бюджетування для ефективного використання бюджетних коштів.

Тільки через комплексний підхід до розвитку міжбюджетних відносин місцеві органи влади зможуть оптимізувати свої бюджети, забезпечити сталий розвиток громад та покращити якість життя своїх мешканців.

ВИСНОВКИ

Реформа децентралізації влади, що була започаткована в Україні з 2014 року, стала важливим етапом у розвитку місцевих бюджетів та призвела до суттєвих змін у системі управління ними. Ці зміни не лише передбачають перерозподіл фінансових ресурсів між рівнями влади, але й сприяють підвищенню ефективності управління на місцях, поліпшенню якості послуг для громадян та забезпеченню сталого розвитку територіальних громад. Також реформа вплинула на структуру та обсяги місцевих бюджетів. Підвищення фінансової автономії місцевих органів влади та зростання обсягів місцевих бюджетів створюють нові можливості для розвитку місцевих громад та поліпшення якості наданих послуг. Місцеві органи влади отримали більшу фінансову незалежність і можливості для самостійного розвитку.

Однак для досягнення повноцінного ефекту від реформи існують певні проблеми, які потребують подальшого вирішення. Перспективи розвитку місцевих бюджетів пов'язані з підвищенням рівня місцевих податків, залученням інвестицій та розвитком інфраструктури, а також із забезпеченням прозорості бюджетних процесів і громадської участі в управлінні місцевими фінансами. Необхідно продовжувати вдосконалення міжбюджетних відносин, посилювати кадрове забезпечення та покращувати механізми планування та контролю за використанням бюджетних ресурсів.

У процесі дослідження були вивчені основні аспекти функціонування місцевих бюджетів в умовах децентралізації, визначено як позитивні, так і проблемні моменти, що виникають в умовах реформи.

1. Процес децентралізації влади суттєво змінив структуру та обсяги місцевих бюджетів в Україні, створивши нові можливості для розвитку територіальних громад, а також зумовивши певні виклики у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування.

Завдяки реформі децентралізації місцеві бюджети набули більшої автономії, що дозволило громадам збільшити обсяг власних доходів через податки, зокрема через підвищення долі податку на доходи фізичних осіб

(ПДФО). Після внесення змін до міжбюджетних відносин місцеві органи влади стали мати значно більші можливості для самостійного фінансування своїх програм і проектів.

2. Система міжбюджетних трансфертів, зокрема субвенцій та дотацій, дозволяє зберігати соціальну рівність між громадами з різними рівнями економічного розвитку. Проте існують проблеми з розподілом трансфертів, які інколи не враховують реальні потреби місцевих громад, що потребує подальшої вдосконалення і більш чіткого розмежування критеріїв надання фінансової допомоги.

Реформа децентралізації не завершена, і збереження відповідної системи міжбюджетних відносин потребує постійного вдосконалення. Це стосується як адаптації системи трансфертів до нових умов, так і створення більш гнучких і ефективних механізмів взаємодії між центральними та місцевими органами влади для забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

3. Проблеми з ресурсним забезпеченням залишаються важливою темою для місцевих органів влади. Враховуючи високі соціальні та інфраструктурні потреби територіальних громад, необхідно продовжувати розвиток системи місцевих податків і зборів, а також стимулювати використання місцевих фінансових інструментів, таких як місцеві облігації та публічно-приватні партнерства.

4. Поряд із фінансовими змінами, реформа децентралізації несе за собою потребу в значних адміністративних змінах. Незважаючи на позитивні зрушення в управлінні бюджетними коштами на місцях, органи місцевого самоврядування часто стикаються з проблемами в ефективному управлінні бюджетами через недостатню кваліфікацію кадрів, недостатність технічної та аналітичної підтримки, що ускладнює ефективне використання фінансових ресурсів.

Важливим елементом оптимізації місцевих бюджетів є залучення громадян до процесу прийняття рішень. Участь громади в обговоренні бюджетних процесів сприяє підвищенню прозорості, зменшенню корупційних

ризиків і покращенню ефективності використання бюджетних коштів. На сьогодні в Україні активно розвиваються платформи для електронного врядування, що дозволяють громадянам брати участь у формуванні та контролі місцевих бюджетів.

5. Позитивним результатом реформи є значне поліпшення якості місцевих інфраструктурних проектів, включаючи ремонти доріг, будівництво соціальних об'єктів, таких як школи, лікарні, дитячі садки. Місцеві бюджети активно використовуються для розвитку цих сфер, однак необхідно збільшити ефективність планування і реалізації проектів через програмно-цільове бюджетування та більш точне оцінювання потреб територіальних громад.

6. Україна активно адаптує позитивний зарубіжний досвід для вдосконалення власної системи децентралізації. Наприклад, досвід Польщі в організації міжбюджетних відносин і формуванні фінансової самодостатності місцевих громад став основою для реформування місцевих бюджетів в Україні. Окрім того, є позитивні приклади використання механізмів місцевих податків, подібних до тих, що діють у Німеччині, та впровадження інструментів місцевої демократії, як це робиться у Швеції.

Незважаючи на успіхи, адаптація зарубіжного досвіду в Україні супроводжується певними труднощами. Одним із основних бар'єрів є різниця в економічних умовах, зокрема значний рівень бідності та нерівномірний економічний розвиток між різними регіонами країни. Крім того, на початковому етапі реформи недостатньо уваги приділялося розробці ефективної системи міжбюджетних відносин та забезпеченню фінансової самодостатності малих і середніх громад.

Адаптація зарубіжного досвіду децентралізації в Україні є важливим етапом на шляху до покращення управління місцевими громадами та підвищення якості публічних послуг. Україна вже зробила значний крок у цьому напрямі, запозичивши найкращі практики з різних країн. Однак для ефективного впровадження децентралізації необхідно враховувати специфіку

українських реалій, зокрема економічні та соціальні проблеми, та поступово адаптувати зарубіжний досвід до місцевих умов.

7. У перспективі Україні слід більше уваги приділяти вдосконаленню інститутів місцевого самоврядування, підвищенню рівня фінансової грамотності місцевих керівників та розвитку місцевих фінансів через нові інструменти (наприклад, місцеві облігації або публічно-приватні партнерства). Важливим також є впровадження інноваційних моделей управління на місцях, що дозволить більш ефективно використовувати фінансові та людські ресурси. Крім того, необхідно активніше залучати громадян до процесу прийняття рішень, що сприятиме підвищенню прозорості та підконтрольності місцевих органів влади.

Надалі важливим завданням для України є забезпечення збалансованого розвитку місцевих бюджетів, що включає гармонійний розвиток економічних, соціальних та інфраструктурних аспектів на місцях. Важливо сприяти розвитку місцевих фінансів через підвищення інвестиційної привабливості громад, залучення додаткових фінансових ресурсів через міжнародні програми та інші механізми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Василенко Л., Добровінський М. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування. Підприємництво, господарство і право, 2017. № 3. С. 123-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_3_28 (дата звернення: 20.03.2024)
2. Горобець Н. О., Троян О.А., Страшок Є.В. Поняття децентралізації публічної влади в Україні // Юридичний науковий електронний журнал, 2019. № 5. С. 149-152. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/36.pdf (дата звернення: 20.03.2024)
3. Верховна Рада України. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.03.2024).
4. Маслов А. О., Гладковська А. Т. Сутність, типи, форми, можливості і загрози децентралізації // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка», 2019. № 2. С. 1-9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6915> (дата звернення: 21.03.2024)
5. Стецюк Н. В. Питання децентралізації влади в українській суспільно-політичній думці та національній державно-правовій доктрині // Кафедра конституційного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2019. С. 148-151. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3023/1/стецюк%204.pdf> (дата звернення: 25.03.2024).
6. Плукар Л. А. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: теоретичні аспекти // Вісник Сумського національного аграрного університету, 2019. № 4. С. 160-165. URL: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/139/108> (дата звернення: 27.03.2024).
7. Фурдичко Л. Є. Децентралізація: фінансова незалежність місцевих бюджетів України // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, 2015. №5. С. 39-42. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20155\(115\)/sep20155\(115\)_039_FurdychkoLYe.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20155(115)/sep20155(115)_039_FurdychkoLYe.pdf) (дата звернення: 08.04.2024).
8. Кравець В. І. Децентралізація влади в Україні: проблеми та перспективи // Електронний науковий журнал «Політика і час», 2020. С. 16-20.

9. Верховна Рада України. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 22.04.2024).
10. Урядовий портал. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 28.04.2024).
11. Когут Ю. М., Ковач-Румп Г.Л. Фінансова децентралізація в Україні та її вплив на формування місцевих бюджетів: досягнення і недоліки // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка», 2021. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/77.pdf (дата звернення: 29.04.2024).
12. Рудь О. О. Децентралізація влади в Україні: проблеми та перспективи розвитку // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 11-17.
13. Демченко О. П., Яковенко К. А. Європейський досвід бюджетної децентралізації та перспективи для України // Мукачевський державний університет, 2018. № 16. С. 724-730. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/110.pdf (дата звернення: 13.05.2024).
14. Пігуль Н. Г., Люта О. В. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ // Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського, 2016. № 9. С. 684-688. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/140.pdf> (дата звернення: 20.05.2024).
15. Міністерство фінансів України. Бюджет України 2014. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/f7ac719b6477833a77bb7e740ab463c7.pdf> (дата звернення: 03.06.2024).
16. Міністерство фінансів України. Довідка на сайті Міністерства фінансів України за 2023 рік. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82_%D0%B7%D0%B0_2023_%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf (дата звернення: 10.06.2024).

17. Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2014 рік. URL: https://www.ibser.org.ua/sites/default/files/kv_iv_2014_monitoring_ukr.pdf (дата звернення: 15.06.2024).
18. Проект «Підтримка децентралізації в Україні». Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. URL: <https://decentralization.ua/news/17747> (дата звернення: 19.06.2024).
19. Вахович І. М. Дослідження впливу децентралізації на бюджетну ефективність територій // Науковий журнал «Економіка: реалії часу», 2021. № 1. С. 36-43. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No1/36.pdf> (дата звернення: 24.06.2024).
20. Вікіпедія. Кролевецька міська громада. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кролевецька_міська_громада (дата звернення: 01.07.2024).
21. Кролевецька міська рада Сумської області. Рішення про міський бюджет на 2019 рік. URL: https://rada.info/upload/users_files/34135352/035ae39f39fdb95671c04985b04f086f.pdf (дата звернення: 03.07.2024)
22. Кролевецька міська рада. Офіційний сайт Кролевецької територіальної громади. URL: <https://krolevecka-gromada.gov.ua> (дата звернення: 10.07.2024)
23. Орловська Ю. В., Кірюхін Р. О. Децентралізація влади в Україні: проблеми та перспективи розвитку // Збірник наукових праць, 2021. № 172. С. 87-92. URL: <https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/948/918> (дата звернення: 17.07.2024)
24. Міністерство фінансів України. Виконання доходів місцевих бюджетів. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ> (дата звернення: 22.07.2024).
25. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у

післявоєнний період // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка», 2024. № 6. С. 96-102. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/49976/1/%d0%a1%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%8f%20%d0%9a%d0%be%d0%b2%d0%b0%d0%bb%d1%8c_%d0%a1%d0%b8%d0%b4%d0%be%d1%80.pdf (дата звернення: 30.07.2024).

26. Симоненко О. В. Децентралізація влади в Україні: досягнення та проблеми реалізації // Світова економіка та міжнародні відносини, 2018. С. 51-57.

27. Чернявська О. В. Децентралізація влади в Україні: досягнення та проблеми // Молодий вчений, 2021. С. 25-28.

28. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (12 травня 2023 р., м. Львів) / [за наук. ред. проф. О. В. Батанова, доц. Р. Б. Бедрія]. – Київ ; Львів ; Щецин : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 208 с.

29. Щебетун І. С., Гусар В. В. Реформа децентралізації влади в Україні: проблеми і перспективи // Правничий часопис, 2022. №. 1. С. 62-70. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/13272/13178> (дата звернення: 30.08.2024).

30. Пронько Л. М., Колесник Т. В., Гуцол М. В. Вплив децентралізації на ефективність управління в об'єднаних територіальних громадах України // Електронний журнал «Економіка та суспільство», 2024. № 65. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4441/4378> (дата звернення: 10.09.2024).

31. Явтушенко А. В. Формування місцевих бюджетів та шляхи їх покращення в умовах децентралізації влади // Таврійський науковий вісник, 2021. № 1. С. 62-68. URL: <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/31/30> (дата звернення: 16.09.2024).

32. Лисяк Л. В, Биков Б. Д., Кушнір А. І. Зміцнення фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад в умовах бюджетної

децентралізації // Науковий погляд: економіка та управління, 2020. № 4. С. 84 - 89.

33. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навчальний посібник / Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навчальний посібник Київ, 2017. 112 с. URL: <https://hromady.org/wp-content/uploads/2018/04/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B5-%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-1.pdf> (дата звернення: 25.09.2024).

34. Болгар Т. М., Пачева Н. А. Місцеві бюджети в умовах децентралізації фінансових ресурсів // Нобелівський вісник, 2021. № 1. С. 6-16. URL: <https://ir.duan.edu.ua/server/api/core/bitstreams/22d9feb2-a3b1-4a7f-a557-4b2569d9a80f/content> (дата звернення: 01.10.2024).

35. Набатова Ю. О., Ус Т. В. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка», 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4100> (дата звернення: 07.10.2024).

36. Зянько В. В., Надольний О. В. Роль місцевих бюджетів у фінансуванні соціально-економічного розвитку регіону // Вінницький національний технічний університет, 2022. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2022/paper/viewFile/14147/11967> (дата звернення: 10.10.2024).

37. Лялюк О. Ю., Полишин Г. В. Шлях до децентралізації: зарубіжний досвід для України // Державне будівництво та місцеве самоврядування, 2019.

№ 38. С. 62-75. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19083/1/62-75.pdf> (дата звернення: 15.10.2024).

38. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін. Київ, 2012. 128 с. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/decentral-publich-vlady-boryslavska-2012.pdf> (дата звернення: 21.10.2024).

39. Канєва Т., Дрепін А. Міжбюджетні відносини в умовах децентралізації влади// Вісник КНТЕУ, 2020. № 3. С. 50-65. URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/595/527> (дата звернення: 28.10.2024).

40. Беспалов М. О. Міжбюджетні відносини в Україні в умовах децентралізації // Електронний журнал «Інвестиції: практика та досвід», 2020. № 21. С. 97-100. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/21-22_2020/18.pdf (дата звернення: 04.11.2024).